

Katri Hellsten

Yli 45 vuotta sosiaaliturvan tutkimusta
Sairausvakuutustutkimuksesta sosiaaliturvan väestötutkimukseen?

Alkusanat

Vaikka Kansaneläkelaitoksessa oli sen perustamisesta lähtien harjoitettu pienimuotoista tutkimusta, niin Tutkimustoimiston perustaminen 1.6.1964 merkitsi tutkimustoimintaan erikoistuneen yksikön toiminnan alkua. Sitten Sosiaaliturvan tutkimuslaitokseksi muuttuneen toimiston perustaminen ei ollut mikään irrallinen ilmiö, vaan liittyi sosiaaliturvan laajenemiseen ja heijasti uskoa siihen, että yhteiskuntatieteellisen tutkimustyön turvin voitaisiin edetä kohti hallittua yhteiskuntapolitiikkaa.

Tässä työpaperissa pyritään antamaan yleiskuva Kelan sosiaaliturvan tutkimuksen kehityksestä näiden yli 45 vuoden aikana. Pääpaino on sosiaalipoliittisessa ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Kelassa tehtävän sosiaalipoliittisen tutkimuksen on alusta asti katsottu tarkoittavan sen kokonaan tai osittain hoitamiin sosiaaliturvakysymyksiin liittyvää tutkimusta. Tutkimuslaitoksen ensimmäisessä projektissa pyrittiin selvittämään sairausvakuutuksen voimaantulon vaikutusta väestön terveydenhoidolliseen käyttäytymiseen. Kelan tehtävien lisääntyminen sosiaaliturvan toimeenpanijana on samalla merkinnyt tutkimukselle uusia tehtäviä ja tutkimuskohteita.

Helsingissä 17.12.2009

Katri Hellsten

Kirjoittaja

Katri Hellsten, VTT, tutkimusprofessori, dosentti
Kelan tutkimusosasto
katri.hellsten@kela.fi

© Katri Hellsten ja Kelan tutkimusosasto

Nettityöpapereita-sarjan julkaisut ovat keskustelun avauksia tai alustavia tutkimusraportteja.

www.kela.fi/tutkimus

Helsinki 2009

Sisältö

Tietoon pohjautuvaa sosiaalipolitiikkaa	5
Sosiaaliturvan tutkimuksen käynnistäminen Kansaneläkelaitoksessa	7
Pääpaino terveyteen, terveysturvaan ja terveystalouteen liittyvissä kysymyksissä	13
Muu sosiaaliturvan tutkimus.....	16
Tutkimusta yritetään suunnata uudelleen	17
Muutoksia laman keskellä ja laman jälkeen: yhteiskuntatutkimusta vahvistetaan	23
Painopiste toimeentuloturvan tutkimukseen	25
Uudelle vuosituonnille	27
Sosiaaliturvan väestötutkimus?	29
Lähteet	31

Tietoon pohjautuvaa sosiaalipolitiikkaa

Suomalaisen sosiaaliturvapolitiikan voimakas kehittämisen kausi osui 1960- ja 1970-luvuille. Samana aikana laajeni myös sosiaaliturvan tutkimus. Tiedon merkitystä hallitun yhteiskuntapolitiikan välineenä oli alettu korostaa 1950-luvun lopulla ja sen merkityksen yhteiskuntapolitiikan välineenä uskottiin tulevaisuudessa lisääntyvän.¹ Tutkimus alettiin nähdä tärkeäksi osaksi yhteiskunnan toimintaa. Nykyaikaisen, rationaalisen yhteiskuntapolitiikan katsottiin tarvitsevan tuekseen tieteellisiin tutkimusmenetelmiin perustuvaa puolueetonta tutkimusta. (Esim. Kuusi 1956; Seppänen 1963; KM 1964.) Uskottiin, että (esim. Kuusi 1956) yhteiskuntatieteellisen tutkimustyön turvin voitaisiin edetä kohti hallittua yhteiskuntapolitiikkaa. Vaikka laajat yhteiskuntatieteelliset kenttätutkimukset vaativat paljon työtä ja paljon varoja, ei se Pekka Kuusen mukaan ollut valtion varojen tuhlausta. Suurempi vahinko koituisi yhteiskuntapoliittisen tutkimustyön laiminlyönneistä. Kuusi painotti myös terveyden- ja sairaanhoitoa koskevien tietojen hankinnan tarvetta, niin että pystyisimme ”jatkuvasti seuraamaan toisaalta väestön terveydentilassa tapahtuvia muutoksia, toisaalta lääkintäpalvelusten käyttöä”. Tiedot väestön terveydentilasta ja lääkintäpalveluksien käytöstä eivät olleet ylivoimaiset hankkia. Joukkotutkimusmenetelmät olivat sekä lääketieteen, että yhteiskuntatieteiden alalla edistyneet 1950-luvulla siinä määrin, että kysymys oli lähinnä kyvystä käyttää hyödyksi avautuneita uusia mahdollisuuksia. (Kuusi 1963, 278–279.)

Valtioneuvosto asetti maaliskuussa 1961 kanslianeuvos Modeenin johtaman komitean selvittämään virallisen sosiaalitutkimuksen tarvetta Suomessa. Komitean tehtävänä oli laatia ehdotus sosiaalitutkimuksen tarkoituksenmukaisesta järjestämisestä silmälläpitäen erityisesti käytännön sosiaalipolitiikan tarpeita, työnjakoa valtion ja yksityisten tutkimuslaitosten välillä sekä yhteistyötä korkeakoulujen yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen kanssa. Komitea täsmensi tehtäväkseen nimenomaan yhteiskuntapoliittista päätöksentekoa tukevan ja sosiaalitutkimuksen menetelmiä käyttävän tutkimustoiminnan tarpeen selvittämisen. (KM 1964, 3–7.) Tarkoituksenmukaisesti järjestetyn sosiaalitutkimuksen katsottiin tarjoavan tutkimustuloksia, joita voidaan tuloksellisesti soveltaa yhteiskuntapoliittisessa päätöksenteossa. Sosiaalitutkimuskomitean mukaan soveltava sosiaalitutkimus, erityisesti muu kuin taloudellinen tutkimus oli jäänyt Suomessa hyvin vähäiseksi. Komitea ehdotti, että perustettaisiin uusi, valtion rahoittama sosiaalitutkimuslaitos korvamaan sosiaaliministeriön yhteydessä toimivaa Sosiaalista tutkimustoimistoa. (KM 1964, 7–9.)

¹ Tanskaan oli vuonna 1958 perustettu sosiaalitutkimuslaitos.

Sosiaaliministeriöön oli vuonna 1928 perustettu sosiaalinen tutkimus- ja tilastotoimisto, jonka nimi oli vuonna 1933 muutettu Sosiaaliseksi tutkimustoimistoksi. Sosiaalisen tutkimustoimiston julkaisut olivat joko jatkuvia tilastoja tai sitten laajahkoja erillisiä tutkimuksia, joita julkaistiin sosiaalisten erikoistutkimusten sarjassa virallisen tilaston osana. (Haatanen 1992, 65.) Komitean mielestä Sosiaalinen tutkimustoimisto oli riittämätön. Se oli liian suppea vastaamaan silloista tarvetta. Sosiaaliministeriön yleisen osaston toimistona se ei voinut tarkoituksenmukaisesti ulottua kaikille niille aloille, joille sosiaalitutkimuksen tarve oli laajentunut. Siitä oli tullut miltei yksinomaan rutiinitilastoja hoitava elin ja se oli myös työmenetelmiltään uusimisen tarpeessa. (Seppänen 1964.)

Sosiaalitutkimuskomitean mietinnön henki on hyvin ”kuusimainen”, rationaalista, nykyaikaista yhteiskuntapolitiikkaa palvelevan tutkimuksen merkitystä painottava, vaikkakaan Pekka Kuusi ei ollut komitean jäsen. Häntä oli kyllä kuultu asiantuntijana. Uusi ehdotettu sosiaalitutkimuslaitos olisi ollut huomattavan monipuolinen. Siihen ehdotettiin perustettavaksi yhdeksän osastoa, jotka olisivat edustaneet kuutta erikoisalaa (väestö- ja työvoima-, asunto- ja yhdyskuntatutkimus, terveyden, sosiaaliturvan, elintason ja vapaa-ajan tutkimus). Lisäksi olisi ollut tilastotutkimusosasto, yleinen tutkimusosasto sekä hallintotoimisto. (KM 1964, 43–50; Kansantaloudellinen aikakauskirja 1964; Seppänen 1964; Suonoja 1992, 491.) Komitea painotti soveltavan sosiaalitutkimuksen keskitettyä ja koordinoitua organisointia. Se ei kuitenkaan ehdottanut, että olemassa olevia toimintakykyisiksi osoittautuneita ratkaisuja sulautettaisiin uuteen tutkimuslaitokseen. Hajasijoitusta voitaisiin soveltaa niissä yhteyksissä, joissa se olisi tarkoituksenmukaista. Alkoholipoliittisen tutkimuksen osalta ei tehty uusia ehdotuksia ja Kansaneläkelaitoksessa ja Eläketurvakeskuksessa suunnitellun ja jo aloitetun tutkimuksen katsottiin täyttävän osan alueen tutkimustarpeesta. (KM 1964, 28–32, 48; Seppänen 1964.)

Huhtikuussa 1964, muutama viikko Sosiaalitutkimuskomitean mietinnön antamisen jälkeen Kansantaloudellisen yhdistyksen kokouksessa käytiin vilkas keskustelu ”valtion harjoittaman sosiaalipoliittisen ja kansantaloudellisen tutkimuksen organisaatiosta”. (Kansantaloudellinen Aikakauskirja 1964.) Komitean sihteerinä toimineen Paavo Seppäsen mukaan keskustelu ”tutkimuksen yleisestä tarpeesta” näytti eräitä poikkeuksia lukuun ottamatta liikkuvan ”yksimielisyyden merkeissä”. Silloista ”laajapohjaisemman ja tehokkaamman” tutkimuksen tarvetta korostettiin kaikissa puheenvuoroissa. Erimielisyydet näyttivät olevan joko terminologisia tai toisaalta erilaisten organisatoristen ratkaisujen keskinäistä paremmuutta koskevia käsityseroja. (Kansantaloudellinen Aikakauskirja 1964.) Tilasto- ja kansantaloustieteen asiantuntijat pitivät asiasta käydyssä keskustelussa komitean esitystä yksipuolisena ja ehdotettua laitosta liian sosiaalipoliittisesti painottuneena ja suppeana yhteiskuntatieteiden tutkimus-

laitokseksi. Toisaalta se olisi heidän mielestään ollut liian suuri sosiaalisesti tutkimuslaitokseksi. (Suonoja 1992, 492.) Pelättiin, että ”suuri ja yksipuolinen sosiaalinen tutkimuslaitos voi kehittyä yksipuolisten ja ylimateisten ehdotusten unelmatehtaaksi”. Epäilipä professori Mickwitz, että ehdotuksella tähdättiin sosiaalitieteilijöiden alityöllisyysongelman ratkaisuun. (Kansantaloudellinen Aikakauskirja 1964.)

Pekka Kuusikin suhtautui mietintöön varauksellisesti eikä pitänyt sosiaalitutkimuskomitean ehdotuksia sellaisenaan kypsinä heti toteutettavaksi. Ehdotuksen ongelmia olivat sosiaalisen ja taloudellisen tutkimuksen epämääräinen suhde sekä tutkimuksen niveltäminen päätöksentekoprosessiin. Kahtiajako taloudelliseen ja sosiaaliseen tutkimukseen oli yliopistollisen opetustoiminnan kannalta välttämätön, mutta jos ongelmana oli päätöksentekoa palvelevan yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen järjestäminen, kahtiajako oli jo haitallinen. Kuusi itse oli omaksunut yhteiskuntapolitiikan yläkäsitteeksi sosiaali- ja talouspolitiikalle. Hän ehdotti, että ”kysymys päätöksentekoa palvelevan yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen uudelleen järjestämisestä saatettaisiin kokonaisuudessaan eduskunnan harkittavaksi”. Eduskunnalle olisi pyrittävä mahdollisimman pian antamaan kokonaisesitys päätöksentekoa palvelevan yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen järjestämisestä. Erik Allardt painotti puolestaan, että yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen sosiaaliset funktiot eivät rajoitu vain siihen, että se palvelee päätöksentekijöitä. Se harjoittaa myös yhteiskuntakritiikkiä, arvostelee päätöksentekijöitä ja saattaa toimia jonkinlaisena yhteiskunnallisena omanatuntona. Allardt arvosteli myös sitä, että komitean ehdotus oli erheellisesti käsitetty siten, että tutkimuslaitoksen henkilökuntaan tulisi yksinomaan sosiaalipolitiikan koulutuksen saaneita. (Kansantaloudellinen Aikakauskirja 1964.)

Sosiaalitutkimuskomitean esitys ei toteutunut, mikä johtui eri yhteiskuntatieteiden erilaisista näkemyksistä. Sosiaaliministeriöön perustettiin 1.4.1968 lukien sosiaalipoliittinen tutkimusosasto. Sosiaalisesta tutkimustoimistosta perinnöksi jäänyt sosiaalihuoltotilasto siirrettiin Sosiaalihalitukseen (1971) ja tapaturmatilasto työsuojeluhallitukseen. (Suonoja 1992, 493.)

Sosiaaliturvan tutkimuksen käynnistäminen Kansaneläkelaitoksessa

Sosiaaliturvaa koskevan tutkimuksen osalta sosiaalitutkimuskomitean mietinnössä (KM 1964: A 3, 16–17) viitattiin kolmen ”puolijulkisen” elimen suorittamaan sosiaalitutkimukseen. Yksi näistä oli Kansaneläkelaitos, jonka vakuutusteknillisen osaston tilastojaostossa ja matemaattisessa jaostossa oli tehty selvityksiä laitoksen sisäistä käyttöä varten. Kansaneläkelaitoksessa oli

kuitenkin aloitettu sosiaalivakuutukseen liittyvän tutkimustyön suunnittelu. Tällä tutkimustyöllä ennakoitiin vastaisuudessa olevan huomattava merkitys sosiaalivakuutuksen kehittämässä. Yksi kaavailun valtion sosiaalitutkimuslaitoksen osastoista olisi ollut sosiaaliturvan tutkimusosasto, jonka tehtävänä olisi ollut huolehtia sosiaalihuollon ja osittain myös sosiaalivakuutuksen tarpeeseen johtavien tekijöiden, tarkoituksenmukaisten sosiaaliturvatoimien sekä niiden aiheuttamien seurausten kaikinpuolisesta tutkimisesta sekä valtakunnallisissa, alueellisissa, paikallisissa että kansainvälisissä puitteissa. Komitean ehdotuksen mukaan tämän osaston olisi tullut olla kiinteässä yhteistyössä myös muualla – erityisesti Kansaneläkelaitoksessa että Eläketurvakeskuksessa – tehtävän sosiaalivakuutuksen tutkimuksen ja tilastoinnin kanssa. (KM 1964: A 3, 48.)

Kansaneläkelaitoksessa oli sen perustamisesta vuodesta 1937 lähtien harjoitettu pieni-muotoista tutkimusta. Sen tutkimustoiminnan alkuna voidaan pitää tilastojen keruuta, mutta Kansaneläkelaitos oli pyrkinyt myös tilastoja mittavampiin tutkimustavoitteisiin. Kansaneläkeasetuksen 16 §:n (KEA 16 §) mukaan Kansaneläkelaitoksen oli suoritettava eläkejärjestelmän yleistä kehittämistä varten tarpeellisia tutkimuksia (Purola & Nyman 1971). Vuosina 1940 ja 1941 ilmestyi kaksi tutkimusta työkyvyttömyyteen liittyvistä sosiaalilääketieteellisistä kysymyksistä. Vuonna 1955 suoritettiin tutkimus työkyvyttömyyttä aiheuttaneiden sydäntautien esiintymisestä Suomessa, joka kiinnitti huomiota mm. Itä-Suomen korkeaan sydäntautisairastavuuteen. Samana vuonna tehtiin tutkimus eläkkeensaajien kulutus- ja tulotasosta. Vuosina 1962–64 toimeenpantiin tutkimukset vanhusten terveydentilasta ja asunto-oloista. (Sosiaaliturvan tutkimus 1967; Purola 1968).

Sairausvakuutusjärjestelmää suunniteltaessa ja toimeenpanoa valmisteltaessa oli paljastunut sen kehittämiseen tarvittavien tietojen riittämättömyys ja noussut esiin tarve tehostaa päätöksentekoa palvelevaa yhteiskuntatieteellistä tutkimusta Kansaneläkelaitoksessa. Heinäkuussa 1963 hyväksytyyn sairausvakuutuslakiin tulikin tutkimusta koskeva säännös. Lain 49 § velvoitti Kansaneläkelaitoksen hankkimaan tietoja ja selvityksiä sekä suorittamaan tutkimuksia sairausvakuutukseen liittyvissä kysymyksissä ja tekemään ehdotuksia sairausvakuutuksen ja sen hallinnon kehittämiseksi. (Purola 1968; Purola & Nyman 1971; Nyman & Kalimo & Sievers 1989, 36.) Kansaneläkelaitoksen silloinen pääjohtaja V. J. Sukselainen oli huhtikuussa 1963, jo ennen lain hyväksymistä, tuonut Kansaneläkelaitoksen hallitukseen asiaa koskevan muistion ja esittänyt tutkijan palkkaamista (Häggman 1997, 166; Sukselainen 1984).

Kokouksessaan 25.4.1963 Kansaneläkelaitoksen hallitus päätti perustaa tutkijan toimen sosiaalivakuutuksen kehittämiseen liittyvän tutkimustyön edistämiseksi. Elokuussa 1963 avoinna olleeseen tutkijan toimeen valittiin VTL Tapani Purola. Samassa kokouksessa hallitus

asetti tutkimustyötoimikunnan selvittämään, mitä tietoja sosiaalipoliittisen ja lääketieteellisen tutkimustyön kannalta olisi tarpeen saada kootuksi sairausvakuutuksen yhteydessä ja miten näitä koskevat tilastot olisi laadittava sekä tekemään ehdotuksensa niistä suuntaviivoista, joiden mukaan sosiaalipoliittinen tutkimustyö olisi Kansaneläkelaitoksessa järjestettävä. Toimikunnan johtoon nimitettiin dosentti Pekka Kuusi, jäseniksi lääkintäneuvos Sakari Härö ja hänen varamiehekseen VTM Olavi Haimi, ylilääkäri Eero Ponteva, osastopäällikkö Jaakko Pajula sekä sihteeriksi VTL Tapani Purola. Hallitus oli päättänyt myös kartuttaa eläkelaitoksen kirjaston pääasiassa sosiaalivakuutuksen sekä sitä lähellä olevien alojen tieteelliseksi tutkijainkirjastoksi. (Kansaneläkelaitoksen hallituksen pöytäkirja 8.8.1963; Kansaneläkelaitoksen valtuutettujen toimintakertomus vuodelta 1963; Kalimo 1984a; Sukselainen 1984; Nyman, Kalimo & Sievers 1989, 35–36.)

Myös eduskunta käsitellessään lokakuussa 1963 Kansaneläkelaitoksen valtuutettujen kertomusta vuodelta 1961 kiinnitti asiaan erityistä huomiota, kun se sosiaalivaliokunnan mietinnön mukaisesti lausui pitävänsä tärkeänä että, Kansaneläkelaitoksen alaa koskevaa sosiaalipoliittista tutkimusta tehostettaisiin. (Salmela 1967, 41; Sosiaaliturvan tutkimus 1967.)

Samoihin aikoihin myös eläkejärjestelmän kehittäminen oli noussut agendalle ja myös tätä koskevan keskustelun katsottiin kipeästi kaipaavan tuekseen tieteellisiä selvityksiä (Sukselainen 1964). Keskustelua käytiin erityisesti eläketurvan riittävydestä ja yhtenäisestä kokonaise-läkejärjestelmästä. Eläketurvakeskus teki tässä aloitteen ja kääntyi Sosiaalipoliittisen yhdistyksen puoleen pyytäen sitä organisoimaan asiaa koskevan tutkimuksen. Ongelman selvittämistä pidettiin Yhdistyksessä tarpeellisena, samalla kun todettiin, että ”Kansaneläkelaitoksen ja Eläketurvakeskuksen välillä vallitsevien suhdanteiden takia näyttää välttämättömältä, että tutkimuksen ottaa suorittaakseen näiden ulkopuolella oleva elin”. ”Suhdanteilla” viitattiin kansaneläke- ja työeläkejärjestelmien väliseen kitkaan ja eläkepoliittisiin rintamalinjoihin (ks. esim. Niemelä 1988, 146). Eläketurvakeskus oli valmis rahoittamaan tutkimuksen kokonaan ”ainakin toistaiseksi”. Tutkimuksen puolueettomuuden ja riippumattomuuden vuoksi katsottiin kuitenkin, että hallinnon ja rahoituksen pitäisi olla tasapainossa Kansaneläkelaitoksen ja Eläketurvakeskuksen välillä. (Riihinen 2009, 138.)

Vuoden 1964 maaliskuussa Kansaneläkelaitoksen pääjohtaja kertoi Sosiaalipoliittisen Yhdistyksen suunnittelema eläketurvaa koskevasta tutkimuksesta Kansaneläkelaitoksen valtuutettujen kokouksessa kokonaise-läketurvajärjestelmän aikaansaamista koskevan keskustelun yhteydessä. Kansaneläkelaitos oli yhdessä Eläketurvakeskuksen kanssa lupautunut mukaan yhteistyöhön tutkimuksen järjestämiseksi. (Kansaneläkelaitoksen valtuutettujen toimintakertomus vuodelta 1964, 3; Sukselainen 1964.) Sukselainen perusteli Kansaneläke-

laitoksen osallistumista hankkeeseen sillä, että kansaneläkeasetus velvoitti eläkelaitoksen suorittamaan eläkejärjestelmän yleistä kehittämistä koskevia tutkimuksia, mutta eläkelaitoksen omat tutkijat olivat tuolloin sidottuja sairausvakuutuksen toteuttamiseen liittyviin tutkimustehtäviin. Saadakseen tutkimustöiden ruuhkautumisesta huolimatta nopeasti käyntiin tehokkaan selvitystyön eläkejärjestelmän kehittämiseksi Kansaneläkelaitos oli ryhtynyt yhteistyöhön muiden asiasta kiinnostuneiden piirien kanssa. (Kansaneläkelaitoksen valtuutettujen toimintakertomus 1964, 4; Sukselainen 1964.) Eläkkeensaajien toimeentuloa koskevaa tutkimusta varten perustetussa tieteellisessä neuvottelukannassa, jota johti dosentti Pekka Kuusi, olivat edustettuina sekä Eläketurvakeskus että Kansaneläkelaitos. (Riihinen 2009, 139; vrt. Kansaneläkelaitoksen valtuutettujen toimintakertomus 1963, 17.)

Samanaikaisesti Kansaneläkelaitoksen oma tutkimustoiminta eteni ripeästi. Lisätyn hallituksen päätöksellä 20.5.1964 perustettiin sihteeristön yhteyteen suoraan pääjohtajan alainen tutkimustoimisto suorittamaan selvityksiä ja tutkimuksia Kansaneläkelaitoksen toimialaan kuuluvilla sosiaaliturvan aloilla. Tutkimustoimistossa oli 30.9.1964 henkilökuntaa toimistopäällikkö, 2 tutkijaa ja 2 tutkimusapulaista. (Kansaneläkelaitoksen valtuutettujen toimintakertomus vuodelta 1964, 24; Kalimo 1984a; Nyman, Kalimo & Sievers 1989, 36–37; Sukselainen 1984.) Jo lokakuussa 1964 Tapani Purola kävi esittelemässä käynnistettyä laajaa seuranta-tutkimusta sairastavuudesta ja lääkintäpalvelusten käytöstä Sosiaalipoliittisen yhdistyksen kokouksessa (Riihinen 2009).

Sosiaaliministeriö oli pyytänyt myös Kansaneläkelaitokselta lausunnon Sosiaalitutkimuskomitean mietinnöstä. Marraskuussa 1964 annetussa lausunnossa suhtauduttiin myönteisesti päätöksentekoa tukevan sosiaalitutkimuksen kehittämiseen. Luotettavan, tutkimukseen perustuvan tiedon tarve sosiaalipoliittisessa suunnittelussa oli lisääntynyt, kun sosiaaliturvajärjestelmä oli voimakkaasti laajentunut. Tutkimuksen tarve oli tullut esiin myös Kansaneläkelaitoksessa, jonka tehtävät olivat mm. sairausvakuutuksen yhteydessä huomattavasti laajentuneet. Kansaneläkelaitokselle olikin jo laeissa asetettu tutkimuksen suorittamisvaateita ja oli asetettu erityinen tutkimustyötoimikunta laatimaan sosiaalipoliittisen tutkimustyön suuntaviivoja. Samanaikaisesti tämän kokonaissuunnitelman valmistelun kanssa oli aloitettu sairausturvaan liittyvää tutkimustoimintaa. Lainsäätäjä oli uskonut Kansaneläkelaitokselle sosiaaliturvaa koskevia tutkimustehtäviä, joiden täyttämiseen laitos oli myös ryhtynyt. (Kansaneläkelaitoksen hallituksen pöytäkirja 26.11.1964, Lausunto sosiaalitutkimuskomitean mietinnöstä.)

Kun Kansaneläkelaitos oli jo aloittanut sosiaaliturvaa koskevan tutkimuksen, kysymys oli lausunnon mukaan lähinnä siitä, miten työnjako ja yhteistoiminta mahdollisesti perustettavan

sosiaalitutkimuslaitoksen sekä Kansaneläkelaitoksen tutkimustoimiston välillä olisi suunniteltava, jotta näiden tutkimusyksikköjen kehittyminen ja niiden työnjako voisi tapahtua tarkoituksenmukaisesti. Kansaneläkelaitoksessa suoritettavan tutkimuksen järjestelysuunnitelmassa lähdettiin siitä, että Kansaneläkelaitoksella on paitsi lakiin perustuva velvollisuus alan tutkimustyön järjestämiseen myös sellaisia päätöksentekoon liittyviä tutkimustarpeita, joita keskitetty valtion sosiaalitutkimuslaitos tuskin voisi riittävästi tyydyttää.

Vaikka lausunnossa pidettiin keskitettyä tutkimuslaitosta perusteltuna, pyrkimys käyttää tutkimusta päätöksenteon ja suunnittelun tukena ei ollut ristiriidaton keskittämispyrkimysten kanssa. Sosiaalitutkimuslaitos joutuisi palvelemaan suurta joukkoa yhteiskuntapolitiikan ja hallinnon eri aloilla toimivia päätöksentekijöitä. Oli vaara, että keskitetysti organisoitu tutkimus muodostuisi kunkin yksityisen päätöksentekijän, mm. Kansaneläkelaitoksen kannalta liian yleisluontoiseksi. Sosiaalitutkimuskomitean mietintöön sisältyvässä asetusluonnoksessa tutkimuslaitoksen hallinto oli järjestetty tapahtuvaksi laitoksen omien virkamiesten avulla. Suunniteltua tutkimuslaitosta olisi johtanut hallitus, jonka puheenjohtajana olisi toiminut tutkimuslaitoksen ylijohtaja ja muina jäseninä tutkimuslaitoksen osastonjohtajat ja hallintotoimiston päällikkö (KM 1964: A 3,72). Niillä päätöksentekijöillä, jotka tutkimuslaitoksen palveluksia tarvitsevat, olisi ollut laitoksen johdossa ainoastaan neuvoa antava funktio. Kansaneläkelaitosta ei mainittu niiden tahojen joukossa, joilla olisi ollut edustus neuvottelukunnassa.

Lausunnossa epäiltiin myös olisiko kaavaillun tutkimuslaitoksen sosiaaliturvan ja kansanterveyden tutkimusosastojen resursseilla pystytty tyydyttämään sosiaaliturvan tutkimustarpeita. Lausunnossa vedottiin lisäksi siihen, että komitea oli sosiaaliturvan tutkimusosastoa koskevassa ehdotuksessaan nimenomaisesti varautunut siihen, että osa sosiaaliturvan tutkimustarpeesta tyydytetään Kansaneläkelaitoksessa ja muun sosiaalivakuutuksen omassa piirissä. Kansaneläkelaitoksen tutkimustyötoimikuntakin oli sitä mieltä, että mahdollisesti perustettavan sosiaalitutkimuslaitoksen sosiaaliturvan tutkimusosasto ja Kansaneläkelaitoksen tutkimusosasto eivät ole tutkimuksen vaihtoehtoina toisensa poissulkevia, vaan toisiaan täydentäviä.

Lausunnossa kiinnitettiin huomiota myös siihen, että komitean ehdotuksessa sosiaalitutkimuksesta oli erotettu kansantaloudellinen tutkimus. Sosiaaliturvan alueella tutkimusta voi tuskin kuitenkaan suorittaa ilman kansantaloustieteellistä tutkimusta. Tutkimuslaitoksen virkojen perustamista koskeva ehdotus ei ollut myöskään ottanut eri alojen tutkijoiden tarvetta ja tarjontaa, esim. kansanterveyden tutkimusosaston kohdalla riittävästi huomioon. (Kansaneläkelaitoksen hallituksen pöytäkirja 26.11.1964, Lausunto sosiaalitutkimuskomitean mietinnöstä.)

Sosiaaliministeriölle annettu lausunto heijasteli Kansaneläkelaitoksen tutkimustyötoimikunnan käsityksiä. Toimikunta oli jättänyt sairausvakuutuksen tilastointiin liittyviä kysymyksiä koskevan ensimmäisen osamietintönsä jo toukokuussa 1964. Tätä oli pidetty kiireellisenä, mutta toimikunta ei myöskään ollut halunnut antaa tutkimustoiminnan suuntaviivoja koskevaa esitystä ennen valtion sosiaalitutkimuskomitean työn valmistumista. (Tutkimustyötoimikunnan I osamietintö 1964.)

Sosiaalipoliittisen tutkimuksen kehittämistä koskevan toisen osamietintönsä toimikunta oli jättänyt Kelan hallitukselle 18.11.1964. Toimikunta oli työssään lähtenyt siitä, että sen saamassa tehtävässä mainittu ”sosiaalipoliittinen tutkimus” tarkoitti ennen muuta Kansaneläkelaitoksen kokonaan tai osittain hoitamiin sosiaaliturvakysymyksiin liittyvää tutkimusta. Toiseksi oli lähdetty siitä, että toimikunnan saama tehtävä sisälsi ajatuksen sellaisen tutkimustyön suunnittelusta, jonka tulisi palvella sosiaaliturvajärjestelmän kehittämistä päätöksentekoa palvelevana tutkimuksena. Tavoitteeksi oli siten nähty ennen muuta soveltavan tutkimuksen järjestäminen, johon luettiin myös päätöksentekoa tukeva tilastollinen selvittely. (Tutkimustyötoimikunnan II osamietintö 1964, 2.)

Kansaneläkelaitoksella oli toimikunnan mukaan kaksitahoinen tehtävä. Yhtäältä se oli eduskunnan tahdonilmaisujen toimeenpanija, mutta toisaalta sen eduskunnan tahdonilmaisuuksiin perustuen tuli suorittaa sosiaaliturvakysymyksiin liittyvää tutkimusta sekä tehdä ehdotuksia sosiaaliturvajärjestelmän kehittämiseksi. Kansaneläkelaitosta oli myös pidettävä sosiaaliturvakysymysten alueella virallisena asiantuntijana, jonka suunnitteleva ja erittelevä tehtävä sosiaaliturvapolitiikkaa koskevassa päätöksenteossa ulottui eduskunnan kulloinkin säätämien lakien täytäntöönpanoa kauemmas. Sosiaaliturvajärjestelmän kehittämiseen tähtäävissä suunnittelu- ja päätöksentekotehtävissä Kansaneläkelaitos tarvitsi alaa koskevaa tilastojen ja erikoistutkimusten välittämää informaatiota. (Tutkimustyötoimikunnan II osamietintö 1964, 7–8.)

Kansaneläkelaitoksen tutkimuksessa voitiin toimikunnan mukaan korostaa kahta eri näkökohtaa: a) Kansaneläkelaitoksen sisäisiä tutkimustarpeita ja b) yleisempiä sosiaalivakuutukseen liittyviä tutkimustarpeita. Vaikka Kansaneläkelaitoksen tutkimustyön tulikin ensisijaisesti palvella eläkelaitoksen omia tutkimustarpeita, tutkimuksen painopisteen tuli toimikunnan käsityksen mukaan olla sosiaaliturvajärjestelmän kehittämisessä ja suunnittelussa. Toimikunta korosti, että Kansaneläkelaitoksen tutkimustyö ei voi jäädä yksinomaan eläkelaitoksen sisäiseksi asiaksi, vaan sen tulee liittyä osana yleiseen sosiaalitutkimukseen.

Toimikunnan näkemyksen mukaan sosiaaliturvaan liittyvät ongelmat olivat niin laajamittaisia, että ne edellyttivät pysyvässä laitoksessa tehtävää tutkimusta. Tutkimustyön järjestämisessä oli pyrittävä siihen, että yleiseen sosiaalivakuutukseen liittyvän tutkimuksen tarve voidaan ottaa huomioon. Korostettiin myös, että toimiston työn riippumattomuuden ja itsenäisyyden varmistamiseen oli kiinnitettävä erityistä huomiota. (Tutkimustyötoimikunnan II osamietintö 1964, 17–18.)

Kansaneläkelaitoksen tutkimuksen katsottiin vaativan useammanlaista tieteellistä kompetenssia. Toimikunta lähti siitä, että työhön tulisi pysyvästi osallistua vähintään yhden käyttäytymistieteellisiin so. sosiologisiin ja sosiaalipsykologisiin ongelmiin erikoistuneen, vähintään yhden sosiaalilääketieteellisiin kysymyksiin erikoistuneen sekä vähintään yhden kansantaloudellisiin kysymyksiin erikoistuneen tutkijan. Nämä tutkijat toimisivat vastaavien tutkimussektoreiden vanhimpina ja heidän apunaan olisi kussakin tutkimussektorissa tarpeen mukaan nuorempia tutkijoita tai tutkimusassistentteja. (Kansaneläkelaitoksen tutkimustyötoimikunnan II osamietintö 1964, 20.)

Toimikunta ehdotti, että Kansaneläkelaitosta koskevien ratkaisujen yhteydessä tutkimustoimisto muutetaan varsinaisten osastojen ulkopuoliseksi kaikissa asioissa välittömästi Kansaneläkelaitoksen hallituksen alaiseksi itsenäiseksi tutkimuslaitokseksi. Samalla tulisi muodollisesti vahvistaa jo noudatettu periaate, että tutkimuslaitoksen ylimpänä esimiehenä tulisi toimimaan Kansaneläkelaitoksen pääjohtaja. (Tutkimustyötoimikunnan II osamietintö 1964, 22.) Sairastavuutta ja lääkintäpalvelusten käyttöä koskevaan tutkimukseen kiinnitetyt tutkijat olivat käyttäneet alusta asti nimeä Sosiaaliturvan tutkijaryhmä ja antoivat tutkimukselleen työnimen Sairausvakuutustutkimus (Kansaneläkelaitoksen valtuutettujen toimintakertomus vuodelta 1966, 49). Kansaneläkelaitoksen hallitus teki 1.2.1967 päätöksen tutkimustoimiston nimen muuttamisesta Sosiaaliturvan tutkimuslaitokseksi. (Kansaneläkelaitoksen valtuutettujen toimintakertomus vuodelta 1967; Nyman, Kalimo & Sievers 1989, 37.)

Pääpaino terveyteen, terveysturvaan ja terveystalouteen liittyvissä kysymyksissä

Sosiaaliturvan tutkimuslaitoksen ensimmäinen mittava tehtävä oli sairausvakuutustutkimuksen suorittaminen, jolla pyrittiin selvittämään sairausvakuutuksen voimaantumisen vaikutuksia väestön terveydenhoidolliseen käyttäytymiseen. Ensimmäiset väestötutkimuksen terveyshaastattelut tehtiin jo keväällä 1964. Tutkimuksella kuvattiin terveydenhoidon tasoa maan eri osissa ja eri väestöryhmissä ennen sairausvakuutuksen etuuksien voimaantumista. Kun haastat-

telututkimuksen ensimmäisen vaiheen tulokset oli julkaistu, eräs kansainvälinen tutkijaryhmä suunnitteli kansainvälisesti toteutettavaa sairastavuuden ja lääkintäpalvelusten käytön tutkimusta. Se tarjosi Sosiaaliturvan tutkimuslaitoksen tutkijoille mahdollisuuden osallistua tuohon Maailman Terveysjärjestön (WHO) tutkimusohjelmaan kuuluvaan tutkimukseen. Toisen väestötutkimuksen haastattelut tehtiin keväällä 1968 ja kolmannen sairausvakuutuksen pitkäaikaisia vaikutuksia arvioivan väestötutkimuksen haastattelut keväällä 1976. Terveydenhuollon väestötutkimuksia tehtiin vielä 1987 ja 1995/1996. Viimeisin väestötutkimus tehtiin yhteistyössä Stakesin kanssa, mikä ennakoி jo sitä, että vastuu terveydenhuollon väestötutkimuksista siirtyi Kansaneläkelaitoksesta muualle. (Salmela 1967; Purola & Nyman 1971; Nyman, Kalimo & Sievers 1989.)

Varsinkin sairausvakuutuksen kolme ensimmäistä kierrosta tuovat mieleen ennen/jälkeen asetelmaltaan Pekka Kuusen alkoholijuomien käyttöä koskeneet tutkimukset. Kuusi oli myös monessa yhteydessä puhunut kokeellisen kenttätutkimusten mahdollisuuksista yhteiskuntapolitiikassa.

Sairausvakuutuslain 60 §:ssä määrättiin, että sairausvakuutusrahaston varoista on käytettävä vuosittain määrä, joka vastaa kahta prosenttia vakuutettujen sairausvakuutusmaksuina kertyneestä määrästä sairauksien ehkäisemistä ja vakuutettujen kuntouttamista tarkoittavaan toimintaan. Kansaneläkelaitos perusti näiden sairausvakuutuksen tarjoamien varojen avulla autoklinikan, joka aloitti toimintansa vuonna 1966. Toiminnan tavoitteena oli alkuvaiheessa väestöön kohdistuvien diagnostisten joukkotutkimusten tekeminen ja piilevien sairauksien varhainen toteaminen. Se toi samalla esiin kokonaan uudentlaisen epidemiologisen aineiston. Vuonna 1971 muodostettiin Sosiaaliturvan tutkimuslaitoksen alaisuuteen sosiaalilääketieteellinen tutkijaryhmä julkaisemaan autoklinikkatutkimuksen keskeiset löydökset. (Aromaa 1984; Aromaa ym. 2006, 3; Kalimo & Kallio 1989, 19.)

Kansaneläkelaitoksen tutkimuksen lähtökohtana oli kansaneläke- ja sairausvakuutusjärjestelmän ohjaamiseen ja kehittämiseen liittyvän päätöksenteon luoma tiedon tarve eikä lääketieteellinen tai sosiaalitieteellinen mielenkiinto sinänsä (Purola & Nyman 1971). Kelassa jouduttiin kuitenkin 1960-luvulla kehittämään terveydenhuoltotutkimuksen peruskäsitteistöä, koska käsitteellinen tausta oli vasta muotoutumassa. Sairausvakuutustutkimus oli ensimmäinen sisällöllisesti laaja-alainen ja koko maan kattava terveydenhuollon arviointitutkimus. Sen tieteellinen suunnittelu edellytti tämän vuoksi sovellettavan käsitteistön ja tutkimusmenetelmien sekä tutkimusongelmaa kuvaavien teoriamallien kehittelyä. (Nyman, Kalimo & Sievers 1989, 38.) Uudenaikaista surveyanalyysitekniikkaa hiottiin ja järjestelmällistä arviointikehikkoa taottiin muun muassa systeemiteorian aineksista. Samalla kehitettiin uudentyyppistä

teoreettista ajattelutapaa terveyden ja sairauden kysymysten ymmärtämiseksi. ”Purolan pallomalliin” tiivistyneet ideat sairauden eri ulottuvuuksista ja niiden yhteyksistä tulivat laajalti tunnetuiksi sosiaalipolitiikan opiskelijoiden ja tutkijoiden sekä terveystieteiden keskuudessa ja levisivät myös kansainväliseen käyttöön. (Karisto, Takala, Hellsten, Helminen & Massa 1989, 8.) Tapani Purola toimi Sosiaaliturvan tutkimuslaitoksen johtajana vuoteen 1973 asti, jolloin hän siirtyi muihin tehtäviin.

Vuonna 1972 Sosiaaliturvan tutkimuslaitoksen rinnalle perustettiin Turkuun Kuntoutus-tutkimuskeskus (KKT), johon autoklinikka liitettiin. Kuntoutustutkimuskeskus laati asiakkaiden kuntoutuksessa tarpeellisia toimenpidesuunnitelmia, työkyvyn määrittämiä ja suoritti kokeellista kuntoutusta. Kuntoutustoiminnan käynnistyessä oli toiminnan painopiste käytännön työssä. Sen yhteyteen kehittyi vähitellen laajentunut tieteellinen tutkimustoiminta. Siinä tehtiin kuntoutustoiminnan ja sen työmuotojen ja -menetelmien sekä työkyvyn arviointimenetelmien kehittämistä koskevaa tieteellistä tutkimusta. Ensimmäiset varsinaiset tutkijan toimet perustettiin vuonna 1974. Tutkimukset toteutettiin usein yhteistoimintaprojekteina jonkin muun tahon kanssa. (10 vuotta kuntoutustutkimusta 1982, 19–20.)

Vuosina 1977–1980 tehty Mini-Suomi-terveystutkimus jatkoi Kelan 1960-luvulla alkanutta tutkimusperinnettä ja perustui yhtäältä autoklinikkatutkimuksen, toisaalta terveysturvan haastattelututkimusten tuomaan osaamiseen. Tavoitteena oli Suomen aikuisväestön sairastavuuden, hoidontarpeen ja sen tyydyttymisen, sairauksien seurausvaikutusten ja sairastavuuteen liittyvien taustatekijöiden tutkiminen. Tämä tutkimus tehtiin Kelan kuntoutustutkimuskeskuksen ja Sosiaaliturvan tutkimuslaitoksen yhteistyönä. (Kalimo & Kallio 1989; Aromaa ym. 2006, 72.) Mini-Suomi-tutkimuksessa päähuomio kohdistui yleisimpiin työkyvyttömyyttä aiheuttaviin pitkäaikaissairauksiin: verenkiertoelin sairauksiin, hengityselinten sairauksiin, tuki- ja liikuntaelinten sairauksiin sekä mielenterveyden häiriöihin (Aromaa 1984).

Kelan kuntoutusjärjestelmän kehittämiseksi suoritettiin joukko tutkimuksia, mm. Suomen väestön kuntoutustarvetta selvittävä tutkimus. Sen pohjana olivat sairausvakuutustutkimuksen toisen vaiheen haastatteluista saadut tiedot ja haastatteluista poimittu otos henkilöitä, joille tehtiin kliinisiä tutkimuksia. (Raitasalo 1970; Kalimo 1984b.)

Lääkkeiden myynti, käyttö ja erityisesti liikakäyttö sekä ”liian kalliit lääkkeet” olivat julkisen keskustelun kohteena 1960-luvun lopussa. Sosiaaliturvan tutkimuslaitoksen sairastavuus- ja lääkintäpalvelusten käyttöä koskevan tutkimuksen yhteydessä käynnistettiin erillistutkimus apteekkimyyntin rakenteesta. (Purola & Nyman 1970; Sosiaalivakuutus 1970.) Tätä voi pitää Kelan lääketutkimuksen alkuna. Autoklinikkatutkimuksissa ja terveydenhuollon

väestötutkimuksissa sekä Mini-Suomi-tutkimuksissa oli mukana lääkkeiden käyttöä koskeneita kysymyksiä ja koko lääkärikunnalle kohdistettu lääkeinformaatiokysely tehtiin 1970-luvun puolivälissä. (Klaukka 2005.)

Työterveyshuoltolain voimaantulo vuoden 1976 alussa oli merkittävä terveystieteellinen toimenpide, jonka toteutumista Kela ryhtyi arvioimaan erityisen tutkimusohjelman avulla. Koko maan työllisen työvoiman työterveyshuoltoa maa- ja metsätalousväestöä lukuun ottamatta koskevalla väestötutkimuksella kartoitettiin 1980-luvun puolivälissä sekä työntekijöiden, työnantajien että työterveyshuollon ammattihenkilöstön näkemyksiä. Pientyöpaikoilla ja rakennusalalla selvitettiin erityisen tarkasti työterveyshuollon hitaan kehityksen syitä. Kela pyrki samanaikaisesti kehittämään viljelijöille sopivaa työterveyshuoltomallia kokeilutoiminnan avulla.

Lääkäritoiminnan kehittämiseksi avoterveydenhuollossa Kela osallistui sosiaali- ja terveysministeriön omalääkärikokeiluun neljässä kaupungissa vuosina 1986–1987 ja Kela jatkoi edelleen kokeilutoimintaa vuosina 1988–89. Tutkimukset olivat luonteeltaan terveydenhuoltotutkimusta, jonka avulla selvitettiin terveydenhuoltojärjestelmän kykyä tyydyttää väestön terveystarpeita ja antaa riittävää terveysturvaa. (Kalimo & Kallio 1989, 18–23.)

Muu sosiaaliturvan tutkimus

Terveyteen liittyvä ja sosiaalilääketieteellinen tutkimus olivat keskeisessä asemassa Sosiaaliturvan tutkimuslaitoksessa. Vielä 1980-luvun lopulla Kelan tutkimuspolitiikka painotti ensisijaisesti terveyteen, terveysturvaan ja terveystalouteen liittyviä kysymyksiä. Jonkin verran tilaa jäi myös muuta sosiaaliturvaa koskevalle tutkimukselle. Keväällä 1970 suoritettiin pelkkää kansaneläkkeen perusosaa saavien eläkkeensaajien haastattelututkimus näiden tulojen selvittämiseksi (Kaitaranta 1971). Tutkimusta tehtiin myös Kansaneläkelaitoksen muissa yksiköissä. Laskenta- ja tilastotoiminnan ja tutkimustoiminnan välille oli vähitellen muotoutunut työnjako. Sosiaaliturvan tutkimuslaitos ja Kuntoutustutkimuskeskus käsittelevät aineistoja, jotka vain osittain pohjautuivat Kansaneläkelaitoksen rekisteriaineistoihin. Pääpaino oli haastatteleminen tai muista lähteistä saaduilla tiedoilla. Laskenta- ja tilasto-osasto hoiti etuusrekistereihin liittyvät tilastointi- ja selvitystehtävät (Haapa-aho, Gustafsson, Tenni 1989, 39.) Laskenta- ja tilasto-osastossa tehtiin 1970-luvulla rekisteriaineistoihin perustuva kokonaiseläkkeitä koskeva vertailu yhteistyössä ETK:n kanssa sekä vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeensaajien kokonaiseläketurvaa ja tulotasoa koskeva tutkimus vuonna 1974.

Seuraavalla vuosikymmenellä tehtiin selvitys työttömyyseläkkeiden hakemisen taustoista ja vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeensaajien tuloista vuonna 1980. Tutkimusraportit julkaistiin Kelan sosiaalitieteellisissä julkaisusarjoissa. Sosiaaliturvan tutkimuslaitoksessa tutkittiin työssäoloajan ja työstä vanhuuseläkkeelle siirtyneiden ajankäytön, sosiaalisten suhteiden ja eläkkeellä olon kokemisen välisiä yhteyksiä. Tutkittiin myös työstä vanhuuseläkkeelle siirtyneiden eläkeläisten arvostuksia sekä suomalaisen eläkepolitiikan sosiaalipoliittisia perusteita.

Tutkimusta yritetään suunnata uudelleen

Tutkimustyön tarkoituksenmukaista kohdentamista ja tutkimuskapasiteetin tehokasta käyttöä koskevia kysymyksiä oli pyritty seuraamaan ja selvittämään Sosiaaliturvan tutkimuslaitoksessa ja Kuntoutustutkimuskeskuksessa ja tutkimus oli aika ajoin saatettu myös yleisemmän arvioinnin ja suunnittelun kohteeksi. Vuoden 1983 syksyllä tutkimuslaitoksen johtaja asetti työryhmän suunnittelemaan Sosiaaliturvan tutkimuslaitoksen tutkimuspolitiikkaa ja tekemään ehdotus perusteluineen tutkimuslaitoksessa suoritettavan tutkimuksen tavoitteista ja painoaloista vuosiksi 1984–1988.

Työryhmän muistiossa (15.10.1983) viitataan 1970-luvun talouskriisiin ja sen seurauksiin sekä samaan aikaan yhteiskunnan rakenteissa tapahtuneisiin moniin muutoksiin, jotka kaikki olivat luoneet hyvinvointiyhteiskunnan kriisiksi kutsutun tilanteen. Käynnissä oleva yhteiskunnallinen muutos edellytti yhteiskuntaa ja sosiaaliturvaa koskevalta tutkimukselta uuden arviointeja. Sosiaaliturvan tutkimuslaitoksen tutkimuspolitiikalta se edellytti kykyä ymmärtää yhteiskunnallisten muutosten merkitys sosiaaliturvan kannalta ja laajentumista sosiaalipoliittisen uudistuksen evaluoinnista tulevaa kehitystä ennakoivan tutkimusotteen suuntaan. Työryhmän mukaan Sosiaaliturvan tutkimuslaitoksen tutkimus oli ongelmalähtöistä ja tutkimuskentän ja painopistealueiden määrittely lähti sosiaalisten riskien ja ongelmien käsitteistä. Kansaneläkelaitoksen tehtävänä oli sosiaalisten riskien ennalta ehkäisy ja niiden toteutumisen (sairaus, vammaisuus, vanhuus, huoltajan kuolema) jälkeisen toimeentulon turvaaminen sekä toimintakyvyn palauttaminen sosiaalivakuutuksen keinoin. Sosiaalisista riskeistä lähtevällä painopistealueiden määrittelyllä haluttiin painottaa tutkimustyön yhteyttä Kansaneläkelaitoksen hoitaman sosiaalivakuutuksen kolmeen päätoimintamuotoon (eläkevakuutus, sairausvakuutus ja kuntoutus). (Sosiaaliturvan tutkimuslaitoksen tutkimuspolitiikkaa ... 1983, 18–21.)

Kuitenkin sairaus määriteltiin edelleen keskeiseksi sosiaalisesti ongelmaksi, koska toimeentulo ja sosiaalisen turvallisuuden tarve ovat henkilökohtaisesta työkyvystä riippuvaisia. Ongelman lievittämiseen pyrkivän sosiaaliturvajärjestelmän kehittämisen katsottiin vaativan sekä lääketieteellistä perustutkimusta että sosiaalilääketieteellistä, sosiologista ja psykologista tutkimusta sairauden aiheuttamasta toimintavajauksesta ja mahdollisuudesta vaikuttaa siihen henkilökohtaisen kuntoutuksen tai rakenteellisen sosiaalipolitiikan keinoin. Terveyttä ja toimintakykyä koskevan painopistealueen uskottiin palvelevan kaikkien Kansaneläkelaitoksen hoitamien sosiaalivakuutusjärjestelmien kehittämistä. Työhön ja työoloihin liittyvien terveysvaarojen vähentämiseksi luodun työterveyshuoltojärjestelmän toiminnan seuranta ja arviointi oli ajankohtainen tutkimusalue. Muistiossa painotettiin vahvasti sosiaalilääketieteellisen tutkimuksen asemaa ja tarvetta. Terveysteen ja toimintakykyyn kohdistuvaa sosiaalilääketieteellistä tutkimusta tarvittiin toisaalta sairauksien ja työ- ja toimintakyvyttömyyden ehkäisemiseksi, toisaalta kuntoutuksen kehittämisen ja työ- ja toimintakyvyn arvioinnin perustaksi. Viimeksi mainitulla viitataan selvästikin Kuntoutustutkimuskeskuksen toimintaan. Sosiaalilääketieteellisen tutkimuksen alueella saavutettavilla tuloksilla arvioitiin olevan sekä välitöntä että välillistä merkitystä Kansaneläkelaitoksen päätoimintojen kannalta. (Sosiaaliturvan tutkimuslaitoksen tutkimuspolitiikkaa ... 1983, 21–24.)

Muiksi painopistealueiksi määriteltiin vanhuustutkimus, työttömyystutkimus sekä sosiaaliturvan muodon, talouden ja tulevaisuuden tutkimus. Kaksi viimeksi mainittua olivat selvästi uusia avauksia yhteiskuntatutkimuksen suuntaan. Työttömyystutkimuksen tarpeen perusteluna oli yhteiskunnan rakennemuutoksen aiheuttaman työttömyyden lisääntyminen ja erityisesti muodostumassa oleva uusi pitkäaikaisesti työttömien joukko. Koko sosiaalivakuutuksen kannalta sosiaaliturvan tutkimuslaitoksen tutkimuksia tuli muistion mukaan kohdistaa selvemmin myös sosiaalivakuutuksen rooliin ja tehtävään koko valtiollisessa sosiaalipolitiikassa. (Sosiaaliturvan tutkimuslaitoksen tutkimuspolitiikkaa ... 1983, 24–29.)

Samanaikaisesti tutkimuspoliittista ohjelmaa suunnittelevan ryhmän kanssa työskenteli toinen työryhmä, joka pohti tutkimuslaitoksen sisäisen organisaation kehittämistä. Sen kehittäminen oli nähty välttämättömäksi kun tutkijoiden lukumäärä oli kasvanut. Sosiaaliturvan tutkimuslaitoksessa ei ollut eriytettyä linjaorganisaatiota. Vain lääketieteellinen tutkijaryhmä oli erotettu omaksi yksikökseen, jonka esimiehenä toimi lääketieteellisen tutkijaryhmän johtaja. Muiden tutkijoiden lähimpänä esimiehenä toimi muiden tehtävien ohella tutkimuslaitoksen johtaja. (Purola 1988, 45.) Tutkimuspoliittisen ohjelman painopistealueet ja sisäisen organisaation kehittäminen olivat mitä ilmeisimmin kytköksissä toisiinsa ja molempiin liittyi ristiriitoja laitoksen sisällä. Työryhmä pohti useampia vaihtoehtoisia malleja sisäiseksi organisaatioksi, mutta totesi työn vaikeaksi eikä ottanut selvää kantaa vaihtoehtoi-

hin. (Sosiaaliturvan tutkimuslaitoksen sisäisen ... 1983.) Jo tässä yhteydessä kävi selväksi, että meneillään olevat tutkimusohjelmat, aineistot, tutkimusinstrumentit ja käytössä oleva tiedollinen kapasiteetti (vrt. Purola 1988, 35) asettavat reunaehdoja, joita uudelleen suunnatamisessa ei voi sivuuttaa. Tutkimus on monin, hankalasti muutettavin tavoin sidoksissa olemassa olevaan tutkijakuntaan.

Tutkimustoiminnan kohdentaminen ja tutkimuslaitosten sisäinen hallinto otettiin uudelleen tarkasteluun vuosikymmenen toisella puoliskolla. Kansaneläkelaitoksen pääjohtajan toimeksiannosta, Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan professori Tapani Purola ryhtyi selvitystehtävään, jonka tavoitteena oli aikaansaada Kansaneläkelaitoksen tavoitteista lähtevä ja Kansaneläkelaitoksen tutkimustoimintaa kokonaisuutena hahmottava tutkimusohjelma. Samalla oli selvitettävä tutkimustoiminnan organisaation tarkoituksenmukaisuus. Asiaa koskeva muistio ”Tutkimustoiminnan kohdentaminen, organisointi ja johtaminen Kansaneläkelaitoksessa”, valmistui vuoden 1988 alussa.

Muistiosta käy ilmi, että perimmältään oli kyse tutkimustoiminnan laajuuden sekä kustannusten ja tutkimuksen kohdevalintojen sekä tulosten käytännöllisen hyödynnettävyyden välisestä suhteesta. Tutkimustoiminnan kehittämistä koskevat kysymykset liittyivät enemmän aihevalintojen sisällölliseen kohdentamiseen kuin tutkimuksen tieteelliseen laatuun. (Purola 1988, 4, 71.)

Tapani Purola esitti aluksi eräitä varauksia hyödyntämiseen lähtien tutkimuksen hyödyntämisen kolmesta eri muodosta: instrumentaalisesta, valaisevasta ja poliittisesta hyödyntämisestä. Purola korosti, että todellisuudessa tutkimuksen tuottaman tiedon hyödyntäminen on aina monimuotoista, vajaata ja epätäsmällistä eikä näiden muotojen erottaminen ollut käytännössä mahdollista puhumattakaan siitä, että hyödyn tai hyödyntämisen määrä olisi täydellisesti mitattavissa. Suuri osa sosiaalivakuutuksen tutkimuksesta saatavasta tiedosta on luonteeltaan sellaista, että tutkimusraportin valmistuttua tieto omaksutaan muistamatta, mistä se on peräisin. Tutkimuksen voidaan katsoa tulleen hyödynnetyksi silloin, kun lehdistössä, mietinnöissä ja päätöksenteossa viitataan tutkimuksesta saatuihin havaintoihin omina käsityksinä lähettä mainitsematta. Tämän vuoksi on mahdotonta jälkikäteen todistaa tutkimuksen mahdollisesti merkittävääkin osuutta suunnittelussa ja päätöksenteon valmistelussa. Käsitykset tutkimustiedon hyödynnettävyydestä tai siitä onko jokin tutkimus tai tutkimusohjelma ollut tarkoituksenmukainen, perustuvat Kansaneläkelaitokselle tyypillisissä toiminnoissa aina epätäsmällisiin havaintoihin ja ilmaisevat paremminkin tiettyä odotuksiin nojaavaa yleiskäsitystä ja asennetta. (Purola 1988, 7–8.)

Tutkimustoiminnan tehostamisella Kansaneläkelaitoksessa 1960-luvulla tähdättiin sosiaalivakuutuksen hoidon kannalta tärkeiksi ymmärrettyjen tutkimusalueiden perustamiseen ja tutkimussuuntien kehittämiseen. Kysymyksessä oli tieteellisen kehityksen tavoittelu sosiaalivakuutuksen hoitamisen kannalta välttämättömän tärkeillä, mutta yliopistoissa vähälle huomiolle jäävillä tutkimuksen erityisalueilla. Tulevaisuuden kannalta olennaista oli se kuinka tutkimus voitaisiin kohdistaa sellaisiin tiedollisiin intresseihin, jolla voidaan olettaa olevan tärkeä merkitys Kansaneläkelaitokselle annetun sosiaalivakuutuksen kehittämisessä ja hoitamisessa. (Purola 1988, 9.)

Purola viittaa rivien välissä, mutta paikoitellen myös suoraan tutkimuksen aihevalintoihin kohdistettuun kritiikkiin. Oli ilmeistä, että ne 1960-luvulla aloitetut terveystieteelliset uudistukset, joihin Kansaneläkelaitoksen tutkimus oli sairausvakuutuksen aloittamisvaiheen intressien vuoksi suurelta osin liittynyt, olivat ehtineet sellaiseen vaiheeseen, jossa niihin liittynyt tutkimus ei enää tuottanut – tai sen ei koettu tuottavan – olennaisesti uutta sosiaalivakuutuksen ajankohtaisissa kysymyksissä hyödynnettävää perustietoa ja ymmärrystä. Käytännöllisessä ja soveltavassa tutkimuksessa tieteellisen työn luonteeseen kuuluu, että aikaisemmat tutkimukset virittävät uusia entiseen aihealueeseen liittyviä tutkimusaiheita. Käytännöllisistä lähtökohdista etenevän tieteellisen työn oli tällä tavoin mahdollista yltää merkittäviin, kansainvälisesti arvotettuihin tieteellisiin saavutuksiin. Vaarana oli kuitenkin se, että tämän kehityksen myötä tutkimus suuntautuu tieteellisesti tärkeisiin, mutta emootiivisuuden kannalta kenties vähemmän ajankohtaisiin kysymyksiin. Oli olemassa ristiriita, joka syntyi siitä, että tutkimusta suorittavat yksiköt perustelivat useimpia tutkimushankkeita terveystieteellisestä ja lääketieteellisestä näkökulmasta käsin, vaikka Kansaneläkelaitoksen yhteiskunnallinen rooli korosti sosiaalivakuutuksen näkökulmaa, kuinka turvataan ihmisten toimeentulon perusedellytykset. Sairauteen ja terveyteen liittyvät kysymykset olivat tärkeitä, mutta ne lääketieteelliset, terveystieteelliset ja terveystieteelliset kysymyksenasettelut, joihin Kansaneläkelaitoksen tutkimustoiminnassa oli paljolti keskitytty, eivät ilmeisestikään kattaneet riittävästi sitä tiedollista intressiä, joka liittyi sosiaaliturvajärjestelmän ja sosiaalivakuutuksen tavoitteisiin ja vastuualueisiin sekä sen käytössä oleviin hallinnollisiin, poliittisiin ja taloudellisiin keinoihin.

Kansalaisten perustoimeentuloturvaan koskeviin kysymyksiin liittyvät tutkimustarpeet olivat jääneet terveystieteellisesti painottuneen tutkimuksen varjoon, varsinkin empiirisen tutkimuksen tasolla. Tutkimustoiminnalle oli Kansaneläkelaitoksessa asetettava se vaatimus, että sen on pystyttävä valaisemaan niitä kysymyksiä, jotka nousevat ajankohtaisessa sosiaalivakuutuspolitiikassa ja -hallinnossa esiin tulevista ongelmista. Niiden tutkiminen edellytti aikaisem-

man tutkimusperinteen tarkistamista ja tutkimuksen tavoitteiden selkeyttämistä. (Purola 1988, 12–13.)

Sairausvakuutuksen vaikutuksia vakuutettujen terveydenhuoltomenoihin ja terveystalouden käyttöön oli ilmeisesti aiheellista edelleen seurata jatkotutkimuksin. Painopistettä oli kuitenkin siirrettävä terveydenhuollon toiminnan yleistutkimuksesta siihen terveydenhuollon osaan, jota rahoitetaan sairausvakuutuksen kautta. Tällöin tutkimus kohdistuisi yhtäältä lääkkeiden käytön ja eri hoitomuotojen seurantaan ja toisaalta yksityislääkäritoimintaan. Sitten 1960-luvun sekä kansanterveystutkimuksen että hoitojärjestelmätutkimuksen tutkimusresurssit olivat lisääntyneet terveydenhuollossa. Virka-avun antamisen mielessäkään yleinen terveydenhuollon tutkimus Kansaneläkelaitoksessa ei enää ollut samassa määrin välttämätöntä kuin 1960- ja 1970-luvuilla. (Purola 1988, 26–27.)

Sairauksien ehkäisyä tarkoittavan tutkimuksen jatkoa koskevat kysymykset olivat Purolan mukaan Kansaneläkelaitoksen tutkimustoiminnan lähiajan suunnittelussa keskeisiä. Vaikka sairauksien yleinen ehkäisy oli tärkeää myös vakuutustoiminnan näkökulmasta, tautien yleisehkäisy ja siihen liittyvä tutkimus olivat kuitenkin ensisijaisesti terveydenhuollon asia. Sitä tutkimusta varten oli terveydenhuollon piirissä perustettu 1970- ja 1980-luvun aikana uusia tutkimuslaitoksia ja saatu lisää tutkijakapasiteettia. Sen sijaan Kansaneläkelaitoksessa olisi aiheellista kiinnittää kasvavaa huomiota tutkimukseen, joka liittyi työkyvyttömyyteen johtavan prosessin niihin kohtiin, jotka ovat lähempänä työkyvyttömyyden lopullista toteutumista vakuutustapahtumana. Useat sosiaalivakuutuksen kriittisimmät ongelmat eivät enää tulleet tautisuuden suunnasta, vaan teknologisen, taloudellisen ja yhteiskunnallisen kehityksen aiheuttamista työelämän muutoksista ja sitä tietä syntyvistä työkyvyttömyyden, työnesteitten, työnsaantivaikeuksien ja edelleen tulottomuuden ja toimeentuloturvan ongelmista. Näin menetellen Kansaneläkelaitos voisi löytää sen kriittisen kohdan ehkäisevän toiminnan alueella, jossa juuri vakuutuslaitokselle tyypillisin toimenpitein voitaisiin saavuttaa suurin mahdollinen ehkäisyteho. (Purola 1988, 28.) Muistiossa ei otettu kuitenkaan kovin selkeää kantaa epidemiologisen tutkimuksen sisäisiin painotuksiin ja sen asemaan, koska ratkaisun katsottiin edellyttävän perusteellista keskustelua (Purola 1988, 73).

Muistiossa esitettiin yleissuunnitelma Kansaneläkelaitoksen tutkimustoiminnan pääsuunnitella. Siihen sisältyi 8 tutkimusohjelmaa:

1. Yleisen sosiaali- ja sosiaalivakuutuspolitiikan tutkimusohjelma. Tähän sisältyi myös sosiaalivakuutuksen ja sosiaaliturvan oikeustieteellinen tutkimus
2. Sosiaalivakuutuksen taloudellisten kysymysten tutkimusohjelma
3. Tuloturvan ja hyvinvoinnin tutkimusohjelma

4. Sosiaalivakuutuksen rahoittamien palvelujen tutkimusohjelma
5. Kansaneläkelaitoksen oman organisaation ja toiminnan tutkimusohjelma
6. Työkyvyttömyyden ehkäisy ja työkyvyn säilyttämisen tutkimusohjelma
7. Kuntoutusmenetelmien ja -ohjelmien kehittämistä koskeva tutkimusohjelma
8. Toiminta- ja työkyvyn määrittämistä koskeva tutkimusohjelma

Osa muistiossa mainituista uusista suunnista oli jo idullaan ja niihin liittyviä hankkeita meneillään.

Vaikka ensimmäinen lääkkeisiin liittyvä tutkimus oli tehty 1960-luvun lopussa, niin lääketutkimus laajeni 1980-luvulla. Ensimmäinen kansallinen Suomen lääketilasto julkaistiin vuoden 1987 tiedoista pohjoismaisen mallin mukaan vuonna 1988. Tutkimusosaston yhteistyökumppanina tässä on ollut Lääkelaitos. (Klaukka 2005.) Tutkimusta on tehty lääkkeiden käytöstä ja niiden kustannuksista. Tutkimus on kohdistunut myös lääkekäyttöriskeihin sekä lääkevaihdon kustannus- ja muihin vaikutuksiin. Kelan ylläpitämät korvattavien ja erityiskorvattavien lääkkeiden rekisterit ovat luoneet pohjan tämän tutkimusalueen vahvistumiselle. Näiden ja muiden rekisterien yhdistämiseen perustuvista aineistoista on tuotettu ja tuotetaan tietoa ja laskelmia kelalle ja sosiaali- ja terveysministeriölle.

Ensimmäiset etuuksien toimeenpanoon liittyvät, Kelan asiakaspalvelututkimukset oli teetetty 1950-luvulla Suomen Gallupilla. Tampereen yliopiston tutkimuslaitos teki puolestaan Kelan asiakaspalvelua koskevan tutkimuksen 1960- ja 1970-luvun vaihteessa (Mikkola 1970). Kuitenkin vasta 80-luvun puolivälissä Sosiaaliturvan tutkimuslaitoksessa alettiin kiinnittää enemmän huomiota etuuksien toimeenpanoon. Hyvinvointivaltiota oli 1980-luvulla alettu arvostella byrokraattisesta jähmeydestä ja oli ruodittu julkisten palvelujen heikkouksia. Keskeisenä teemana keskustelussa oli siirtyminen palvelujen tuottajan näkökulmasta palvelujen käyttäjän, asiakkaan ja kuluttajan näkökulmaan. (Esim. Karisto 1990.) Sosiaaliturvan tutkimuslaitos käynnisti tutkimushankkeen Sosiaaliturva ja asiakaspalvelu (Tuomikoski 1989). Osaksi tämän pohjalta laajeni ja kehittyi myöhemmin Kelan oman toiminnan tutkimus. Kelan oma tutkimus painottui Kelan julkisuuskuvaan ja yleiskuvan tuottamiseen organisaation palvelun laadusta ja asiakkaiden asiointipulmista.

Maaliskuussa 1989 Sosiaaliturvan tutkimuslaitoksessa aloitettiin oikeustieteellinen tutkimus. Sen aiheena olivat työttömyysturvalautakunnan ja vakuutusoikeuden työttömyysturvan työvoimapoliittisia edellytyksiä koskevat ratkaisut. Työttömyysturvan reformissa työttömien perusturva oli siirretty Kelan hoidettavaksi. (Heinonen 1989.) Taloustieteellistä suuntausta

edusti tutkimus työnantajan sosiaaliturva-maksu-uudistusehdotusten kohtaantovaikutuksista Suomen teollisuudessa, joka tosin tehtiin toimeksiantotutkimuksena Kelan ulkopuolella.

Muutoksia laman keskellä ja laman jälkeen: yhteiskuntatutkimusta vahvistetaan

Tutkimustoiminnan kohdentamista koskeva muistio ei välittömästi johtanut muutoksiin, mutta 1990-luvun alussa tutkimustoiminnan organisaatiota uudistettiin osana suunniteltua Kansaneläkelaitoksen hallinnon uudistamista. Kesällä 1991 Kelan hallitus teki periaatepäätöksen tutkimustoiminnan organisaation purkamisesta ja Kuntoutustutkimuskeskuksen osan sekä Sosiaaliturvan tutkimuslaitoksen yhdistämisestä uudeksi tulosvastuulliseksi Tutkimus- ja kehitysyksiköksi. Kuntoutustutkimuksen muista osista muodostettiin Kuntoutuksen palveluyksikkö. Muutoksen taustalla olivat sekä 1980-luvulla käynnistyneet julkisen sektorin reformit että laman aiheuttamat säästöpainet. Muutoin keskushallinnon uudistamishanketta ei saatu valmiiksi ennen syksyllä 1993 tapahtunutta pääjohtajan vaihdosta. (Kansaneläkelaitoksen toimintakertomus 1991; Häggman 1997, 249.)

Uusi yksikkö aloitti toimintansa 1.5.1992. Kelan hallitus oli edellyttänyt lisäksi, että tutkimustoiminta painotetaan uudelleen siten, että se liittyy mahdollisimman kiinteästi Kelan eri toimintamuotoihin. Pääjohtaja Jaakko Pajula oli asettanut 9.11.1992 työryhmän Tutkimus- ja kehitysyksikön tulosvastuullisen toiminnan jatkovalmistelua varten.

Tutkimus- ja kehitysyksikön tutkijoiden laatimassa Kelan tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa koskevassa muistiossa (22.12.1992) todettiin, että Kelan toiminta-alueen laajeneminen perustoimeentuloturvan toteuttajana edellytti yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen alan laajentamista ja monipuolistamista. Kelan yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen keskeinen tehtävä olisi arvioida sosiaalivakuutuksen roolia, mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja muuttuvassa kentässä. Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen painopisteen muutos korostaisi tutkimus- ja kehitysyksikön roolia perustoimeentuloturvan tutkimusyksikkönä Suomessa. Kehittämissuunnitelmassa esitettiin tutkimus- ja kehitystyön jakautumista viiteen tutkimusalueeseen: sosiaaliturvan talous, sosiaaliturvan oikeudelliset ja kansainväliset kysymykset, väestön sosiaaliturva ja sosiaaliturvajärjestelmät, terveyttä sekä työ- ja toimintakykyä koskeva tutkimus ja Kelan omaa toimintaa ja palveluja koskeva tutkimus.

Pajulan asettama työryhmä, joka jätti muistionsa 31.5.1993 korosti tiedon merkitystä suunnittelussa, päätöksenteossa ja johtamisessa. Muistion mukaan tutkimus- ja kehitystoiminnan

yleisenä tehtävänä julkisella sektorilla on tuottaa uutta tai uudella tavalla jäsenettyä tietoa kulloisestakin tilanteesta. Tiedon avulla voidaan tällöin seurata, kehittyvätkö toiminnot ja niiden tulokset päätösten edellyttämällä tavalla sekä kehittää ja ohjata toimintaa edelleen tarkoituksenmukaisesti. Työryhmä määritteli Kelan kannalta merkittäviksi tutkimusalueiksi seuraavat:

1. Talous eli sosiaaliturvan taloutta ja sen kytkeytymistä kansantalouteen selvittävä pääasiassa taloustieteellinen tutkimus.
2. Juridiikka eli sosiaaliturvan oikeudellisia kysymyksiä koskeva, pääasiassa oikeustieteellinen tutkimus.
3. Terveys sekä työ- ja toimintakyky eli terveyttä sosiaalivakuutuksen näkökulmasta tarkasteleva, pääasiassa lääketieteeseen ja muihin terveystieteisiin perustuva tutkimus.
4. Sosiaalipolitiikka eli sosiaaliturvan merkitystä yhteiskuntapolitiikassa sekä väestön toimeentuloa koskeva, pääasiassa yhteiskunta- ja käyttäytymistieteellinen tutkimus.
5. Kansainväliset kysymykset eli talouden kansainvälistymisen vaikutuksia sosiaalivakuutuksen kehittämiseen kartoittava tutkimus sekä eri maiden sosiaalivakuutusjärjestelmiä vertaileva tutkimus
6. Kelan omaa palvelutoimintaa koskeva tutkimus.

(Työryhmän muistio 31.5.1993. Kelan tutkimus- ja kehitysyksikön toiminnan kehittäminen tulosityksikkönä.)

Tutkimusalueet olivat samat kuin tutkijoiden muistiossa, mutta kansainväliset kysymykset oli irrotettu omaksi tutkimusalueekseen. Molempien muistioiden tutkimusalueet ovat jonkin verran supistettuja versioita Purolan esittämästä tutkimusohjelmaluettelosta.

Vuoden 1993 loppupuolella Tutkimus- ja kehitysyksikön johtaja Esko Kalimo ja STM:n osastopäällikkö Markku Lehto kävivät neuvotteluja STM:n ja Kelan tutkimusyhteistyön kehittämisestä sekä Kelan tutkimusvastuualueista. Tämän työryhmän työhön olivat osallistuneet myös apulaisosastopäällikkö Jorma Perälä ja pääsihteeri Arto Koho STM:stä sekä tutkija Airi Pentzin Kelasta. Työryhmän muistiossa todettiin, että Kelan sosiaalivakuutuksen toimeenpanotehtävät olivat lisääntyneet, joten sen asema eri etuusjärjestelmien, erityisesti toimeentuloa turvaavien etuuksien, sairausvakuutuksen, kuntoutuksen ja perhepolitiikan tutkijana ja kehittäjänä vahvistuu. Euroopan yhdentymisen myötä Kelan vastuun yleisen sosiaalivakuutuksen koordinoimista ja talouden kansainvälistymisen vaikutuksia sosiaaliturvaan selvittävässä tutkimus- ja kehitystoiminnassa oletettiin myös lisääntyvän. Kelalla katsottiin olevan selkeä päävastuu toimeentuloturvatutkimuksessa. Muistiossa painotettiin, että toimeentuloturvan liittyvien tehtävien siirron Kelalle tuli näkyä myös Kelan tutkimus- ja kehittämistoiminnassa. (Muistio sosiaali- ja terveysministeriön ... 1993.)

Terveystutkimuksen koordinoitua koskevassa osuudessa mainittiin, että tutkimusvastuualueista sovitaan STM:n ja Kelan sekä Kansanterveyslaitoksen ja Työttervelaitoksen yhteisneuvotteluissa. Näiden osana valmisteltaisiin myös Kelan epidemiologisen tutkimuksen asteittaista siirtämistä Kansanterveyslaitokseen. (Muistio sosiaali- ja terveysministeriön ... 1993.)

Edellä mainittu muutos toteutui kun sosiaalilääketieteellinen tutkimusryhmä siirtyi vuonna 1995 Kansanterveyslaitokseen terveyden ja toimintakyvyn osastolle. Samalla autoklinikka-aineistot sekä niihin perustuva väestötasoinen kansanterveystutkimus siirrettiin sopimuksella Kansanterveyslaitokseen. (Kansaneläkelaitoksen valtuutettujen toimintakertomus vuodelta 1995, 11, 25; Aromaa ym. 2006, 102.) Tutkimustoimintaa oli päätetty suunnata uudelleen ja kohdistaa se aikaisempaa enemmän toimeentuloturvan, kansainvälisen sosiaaliturvan kehityksen, sosiaaliturvan rahoituksen ja laitoksen oman palvelutoiminnan tutkimiseen. Kelan hoidettavaksi oli 1990-luvun alussa siirretty uusia järjestelmiä ja sen tehtävät laajenivat huomattavasti kun Kelan hoidettavaksi tulivat lasten kotihoidon tuki, lapsilisät, asumistuki, sotilasavustus, äitiysavustus ja opintotuki. (Häggman 1997, 252–253.)

Tutkimus- ja kehitysyksikössä tutkittiin 1990-luvun alussa mm. pitkittyvän työttömyyden yhteiskunnallisia seurauksia, Euroopan yhdentymisen vaikutuksia sosiaaliturvaan, toimeentulotuen maksatuksen kokeilua Kelasta ja Kelan asiakaspalvelua. Toimeentuloturvan taloustieteellinen tutkimus vahvistui. (Kansaneläkelaitoksen toimintakertomus 1993; 1994.)

Painopiste toimeentuloturvan tutkimukseen

Kelan tutkimus- ja kehitysyksikön tutkimuspoliittisessa suunnitelmassa vuosiksi 1995–1998 lähtökohtana oli, että tutkimuksen tarkoituksena on viime kädessä palvella laitoksen yhteiskunnallisia tehtäviä. Tutkimukselle määriteltiin kuusi painoaluetta, joista neljä edellytti yhteiskuntatieteellistä asiantuntemusta: toimeentuloturvan tutkimus, sosiaaliturvan kansainvälisen kehityksen tutkimus, sosiaaliturvan rahoituksen tutkimus sekä Kelan palvelujen ja organisaation toiminnan tutkimus. Kaksi muuta aluetta olivat terveyden ja työkyvyn tutkimus sekä terveystalouden ja kuntoutuksen tutkimus.

Tutkimusta suunnattiinkin 1990-luvun lopulla näille alueille. Opintotuki oli siirretty vuonna 1994 Kelan hoidettavaksi ja sen mukana uusi asiakasryhmä tuli tutkimuksen kohteeksi. Tutkimusta tehtiin opiskelijoiden oikeusasemasta, asumisesta ja asumistuista, opiskelijoiden

velkaantumisen ja lainojen takaisinmaksuongelmista. Lisäksi tutkittiin opintoetuuspalveluihin liittyviä toiveita sekä opiskelijoiden terveyskäyttäytymistä ja sosiaalisia suhteita.

Kelan hoitamia uusia etuuksia koskevia tutkimuksia olivat myös lasten kotihoidon tukeen liittyvät tutkimukset ja äitiysavustuksen seuranta, joka on sittemmin toistettu säännöllisin väliajoin. Laman vaikutuksia tarkasteltiin sosiaaliturvaetuuksien kohdentumista ja niiden tulonjakovaikutuksia koskevassa tutkimuksessa. Sosiaaliturvan rahoituksen kansainvälisiä kehityspiirteitä koskevassa tutkimuksessa yhdistyivät kahden painoalueen intressit. Vuosikymmenen lopun suuria hankkeita oli sosiaali- ja terveysministeriön ja työministeriön toimeksiannosta tehty ikääntyviä pitkäaikaistyöttömiä koskeva seurantatutkimus, johon osallistui tutkijoita sekä Helsingissä että Turussa toimivista ryhmistä. Lisäksi oli ulkopuolisia yhteistyökumppaneita.

Kelan oman toiminnan ja palvelujen tutkimuksessa alkoi uusi vaihe vuonna 1996 käynnistyneen Kela-barometrin mukana. Kela-barometri on em. vuodesta lähtien vuosittain toteutettu tutkimus- ja kehityshanke, joka on tuottanut tietoa Kelan ja sen yksikköjen toiminnan tehokkuudesta, palvelujen laadusta ja työyhteisöjen hyvinvoinnista sekä näiden tekijöiden keskinäisistä suhteista. Hankkeessa on pyritty monien erilaisten Kelaa koskevien kysely- ja rekisteriaineistojen yhteistarkastelun avulla monipuolisempaan ja tarkemmin kohdennettuun analyysiin Kelan toiminnasta.

Tutkimuksen uudelleen suuntaamisessa ongelmia aiheutti se, että ei voitu palkata uusia tutkijoita. Henkilökehukset olivat tiukat laman aikana ja sen jälkeisinä vuosina. Helpotusta tilanteeseen haettiin yhteistyöstä yliopistojen laitosten ja muiden sektoritutkimuslaitosten kanssa. Yhteistyöhankkeissa Turun yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen kanssa seurattiin hyvinvoinnin muutossuuntia. Tutkimus- ja kehitysyksikkö osallistui myös Helsingin yliopiston vetämään suuria ikäluokkia koskevaan Suomalainen elämäntilanne -hankkeeseen. Kiinnostus kohdistui erityisesti suurten ikäluokkien eläkeaikeisiin. Työttömyys ja työttömyysturva olivat omien hankkeiden lisäksi kohteina yhteistyöhankkeissa.

Yhteistyöhankkeita oli erityisesti taloustieteellisessä että oikeustieteellisessä tutkimuksessa, missä omat henkilöresurssit olivat niukat. Oikeustieteellisissä hankkeissa selvitettiin lapsen asemaa ja sosiaaliturvan yhteensovittamista EU:ssa, sähköistä asiointia hallinnossa ja potilaan oikeusasemaa tiedonsaantioikeuden näkökulmasta. Sosiaaliturvan rahoitus ja sosiaalivakuutusmaksujen vaikutukset olivat keskeinen teema sosiaaliturvan taloutta koskevissa yhteistyöhankkeissa.

Tutkimuksen suunnat 1999–2002 ohjelmassa tutkimus- ja kehitysyksikön tutkimusalueet oli tiivistetty neljäksi pääalueeksi: toimeentuloturvan tutkimus, terveysturvan tutkimus, sosiaaliturvan talouden tutkimus sekä Kelan hallinnon ja palvelujen tutkimus. Toimeentuloturvatutkimuksen kohteeksi määriteltiin maassa asuvien hyvinvoinnin, toimeentulon sekä sosiaalisten riskien kehitys ja yleisen yhteiskunnallisen muutoksen toimeentuloturvaan kohdistamat haasteet sekä erityisesti perusturvajärjestelmien kyky vastata näihin haasteisiin. Hyvinvoinnin muutossuuntien, perusturvan, työttömyyden ja ikääntyvien työntekijöiden, perhepolitiikan tutkimus sekä sosiaalioikeudellinen tutkimus määriteltiin keskeisiksi alueiksi. Kelan sosiaalioikeudellinen tutkimus painottui kansainväliseen sosiaalioikeudelliseen tutkimukseen.

Uudelle vuosituhannele

Tutkimustoiminnan organisaatiomuutokset jatkuivat 2000-luvulla. Kelan hallinnonuudistuksen yhteydessä syksyllä 2002, Tutkimus- ja kehitysyksikkö muuttui Kelan tutkimusosastoksi. Vuosien 2003–2009 välillä Tutkimusosaston sisäistä organisaatiota ja ryhmäjakoja on muutettu useampaan kertaan. Ryhmiä on vuoroin jaettu pienemmiksi vuoroin yhdistetty suuremmiksi vaihtelevin perustein. Vuoden 2004 toimialajärjestelyjen yhteydessä siirrettiin 40 henkeä (lähinnä lääketieteellistä tutkimusta tekeviä) Kansanterveyslaitokseen. Kesällä 2005 käynnistettiin Kelan tutkimustoiminnan ulkoinen arviointi. Arviointi koski aikaväliä 2001–2005. (Rantanen & Julkunen & Vartia 2006.)

Hyvinvointia, toimeentulon riskejä ja ongelmia sekä sosiaaliturvan tarvetta ja riittävyttä koskeva tutkimus muodosti 2000-luvun ensimmäisellä puoliskolla yhden alueen sosiaaliturvan tutkimuksessa. Laman seurauksia toimeentulotuen asiakkuuden näkökulmasta käsitellyt tutkimus Köyhyyden kynnyksellä perustui rekisteripohjaiseen pitkittäisaineistoon, jonka pohja oli luotu 1990-luvun puolivälissä. Opiskelijoiden toimeentuloon ja opintoetuuksiin liittyvät tutkimukset muodostivat osan eri ryhmien toimeentulo-ongelmia tarkastelevista hankkeista. Niissä kartoitettiin yliopisto-opiskelijoiden toimeentuloa ja opintotukea 1900-luvun Suomessa, korkeakouluopiskelijoiden toimeentuloa vuonna 2003, toisen asteen opiskelijoiden elämäntilannetta ja toimeentuloa sekä opiskelijoiden liikkuvuutta ja integroitumista työmarkkinoille. Nuorten aikuisten toimeentulo-ongelmia sekä määräaikaisiin työsuhteisiin liittyviä toimeentulo- ja sosiaaliturvariskejä analysoitiin yhteistyöhankkeissa. Yhteistyöhankkeessa Eläketurvakeskuksen kanssa hahmoteltiin kokonaiskuvaa eläkeläisten taloudellisesta asemasta: eläkkeiden, toimeentulon, tulonjaon, köyhyyden ja eläkeläisten palvelujen kehityksestä. Rekisteriaineistojen pohjalta tarkasteltiin sitä, millainen on tyypillinen

täyden kansaneläkkeen saaja. Lapsiperheiden asemaan ja toimeentuloon liittyvä tutkimus alkoi tulla aiempaa näkyvämmäksi ja yhtenä osoituksena siitä oli artikkelikirja Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin? (Kelan yhteiskuntatieteellinen tutkimus 2005.)

Sosiaaliturvapolitiikan, sosiaaliturvajärjestelmien rakenteiden ja niiden muutosten tutkimusalueella arvioitiin sairauspäivärahaudistuksen vaikutuksia, tarkasteltiin sosiaaliturvan tulevaisuuden haasteita, vertailtiin Euroopan maiden sosiaaliturvajärjestelmien kehitystä ja eläkejärjestelmien muutoksia sekä valotettiin miten hoiva on Suomessa järjestetty ja millaisia raha-etuuksien ja julkisten palvelujen yhdistelmiä siinä esiintyy. Sosiaalivakuutuksen roolia, mahdollisuuksia ja vaihtoehtoja sosiaaliturvan muuttuvissa rakenteissa tarkasteltiin sosiaalivakuutusta koskevassa artikkelikokoelmassa ja Vääryyskirjan nimellä ilmestynyt teemakirja pureutui sosiaaliturvan ajankohtaisiin ongelmiin. Myös kansaneläkejärjestelmän merkitystä, roolia ja muutoksia valotettiin artikkelikokoelman avulla. Työikäisten toimeentuloturvan vähimmäisetuuksia saavien asemaa ja työttömien perusturvan ongelmia on myös selvitetty. (Kelan yhteiskuntatieteellinen tutkimus 2005.)

Oikeudellisella tutkimuksella oli tarkasteluajankohtana kaksi painopistettä. Yhtäältä tutkittiin sosiaalisten perusoikeuksien ja sosiaaliturvan toteutumiseen sekä lainsäädännön toimeenpanoon liittyviä oikeudellisia ongelmia. Tutkimukset kohdistuivat perusoikeuksien soveltamiseen ja oikeusvaikutuksiin, sosiaaliturvan oikeellisuuteen, oikeusturvan muutoksenhakuun, tietoverkkojen käyttöön liittyviin oikeudellisiin kysymyksiin sosiaaliturvalaitosten välisessä sähköisessä tiedonvaihdoissa sekä Kelan neuvontavelvollisuuteen. Toisaalta tarkasteltiin Euroopan unionin sosiaaliturvaan liittyvän sääntelyn ja kansallisen sosiaaliturvalainsäädännön vuorovaikutusta sekä toimivallan jakoa jäsenvaltioiden ja EU:n välillä. (Kelan yhteiskuntatieteellinen tutkimus 2005.)

Kelan palvelujen ja toiminnan tutkimusalueella Kela-barometrin asiakastyytyväisyyskyselyä on ajoittain täydennetty 16 vuotta täyttäneille suunnatulla postikyselyllä sekä TNS Gallup OY:n tekemällä Kelan julkisuuskuvaa koskevalla kyselyllä. Myös työyhteisöjen hyvinvointia koskevaa kyselyä on ajoittain täydennetty erillishankkeilla.

Sosiaaliturvan talouden tutkimusalueella lähinnä tutkimusyhteistyönä tehty tutkimus painottui tutkimuksiin, joissa arvioitiin sosiaaliturvamaksujen käyttöä instrumenttina joko työllisyyden tai kansainvälisen kilpailukykyyn parantamiseksi. Lisäksi selvitettiin perusturvan rahoitusvaihtojen vaikutusta pitkällä aikavälillä talouden tehokkuuteen. Toinen suunta, johon sosiaaliturvan talouden tutkimus keskittyi, oli sosiaaliturvan rahoitusjärjestelmien kehityksen tarkastelu kansainvälisestä näkökulmasta. (Kelan yhteiskuntatieteellinen tutkimus 2005.)

Kelan tutkimusta ohjattiin 2000-luvun alkuvuosina Kelan etuuksien ja toiminnan kannalta keskeisille alueille. Terveystutkimuksessa se tarkoitti keskittymistä Kelan sairausperusteisiin etuuksiin, sekä Kelan tukemiin ja tarjoamiin palveluihin. Terveystutkimuksessa oli neljä painoaluetta. Niistä eniten panostettiin kuntoutusta ja lääkekorvausjärjestelmää koskeviin tutkimuksiin. Muita tutkimuskohteista olivat sairausvakuutuksen muut etuudet sekä vammaisetuudet. (Klaukka 2005.)

Sosiaaliturvan väestötutkimus?

Yli 45 vuoden kuluessa Kelan tutkimustoiminnassa ja sen kohdentumisessa on tapahtunut monia muutoksia, jotka ovat heijastelleet niin yhteiskunnassa kuin sosiaaliturvajärjestelmässä ja Kelan toiminnassakin tapahtuneita muutoksia. Sosiaaliturvan tutkimusperspektiivi on sitten 1960-luvun alun muuttunut ja laajentunut. Kehitys on vienyt sosiaaliturvan rakentamiskauden kysymyksistä niihin kysymyksiin, jotka koskevat järjestelmän vaikutuksia ja järjestelmän sopeutumista ja sopeuttamista muuttuviin oloihin ja muuttuviin tarpeisiin.

Tutkimusosaston viimeisimmän tutkimusohjelman mukaan tutkimuksen kohteina ovat kansalaisten toimeentulo, terveys ja hyvinvointi. Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen alueella keskitytään toimeentuloturvaan, erityisesti etuuksien toimivuuteen niissä sosiaalisissa riskeissä, joita kansalaiset kohtaavat elämänvaiheissaan. Niin ikään tutkitaan sosiaaliturvan kustannuksia ja selvitetään toimeentuloturvan vaihtoehtoisia malleja. Kelan asiakaspalvelua koskeva tutkimus liittyy läheisesti niin Kelan oman kuin laajemmin koko julkisen sektorin palvelurakenteen uudistukseenkin.

Terveysturvan tutkimuksessa painottuvat kuntoutuksen ja sairausvakuutuksen arviointi ja kehittäminen. Sairaanhoidovakuutuksen etuuksissa päähuomio on lääkekorvauksissa, mutta tämän ohella tutkimuksen kohteena ovat myös lääkäripalkkiot, -tutkimus ja hoito sekä korvatut matkat. Kuntoutuksessa keskitytään tutkimaan Kelan järjestämien palvelujen vaikutuksia ja kuntoutusjärjestelmän toimivuutta. Tutkimus osallistuu myös terveyden edistämisen kansallisiin hankkeisiin.

Vaikka monet yhteiskuntatutkimuksen hankkeet koskivat 1980-luvun lopulta lähtien tavalla tai toisella perusturvaa, kaivattiin tutkimukseen jonkinlaista kokoavaa, kokonaiskuvaan pyrkivää hanketta. Muistiossaan Tutkimustoiminnan kohdentaminen, organisointi ja johtaminen Kansaneläkelaitoksessa (1988) Tapani Purola oli esittänyt, että tuloturvan ja

hyvinvoinnin tutkimusohjelmassa olisi aluksi laitettava liikkeelle ns. sosiaaliturvan väestötutkimus, jota Sosiaaliturvan tutkimuslaitoksessa oli jo valmisteltu. Tutkimushankkeen tavoitteena olisi ollut selvittää tuloturvan jakautumista ja erityisesti perusturvan riittävyttä sekä etuuksien saajien hyvinvointia, syrjäytymistä ja sosiaalista toimintakykyä. Erityinen huomio tuli kiinnittää yksinomaan Kansaneläkelaitoksen maksaman perusturvan varassa elävien henkilöiden tuloturvaan ja siinä esiintyviin eroihin. Tarkoituksen oli selvittää myös etuuksia hakaneiden mutta niitä ilman jääneiden toimeentuloa.

Toimeentuloturvan tutkimukseen alettiinkin suunnitella samanlaista ”kärkihanketta” kuin terveydenhuollon väestötutkimus (alkuaan sairausvakuutustutkimus) oli ollut terveysturvan tutkimuksessa. Vuonna 1989 vireillä olevissa hankkeissa mainitaan sosiaaliturvan väestötutkimus, joka tähtäsi sosiaalivakuutuksen tuloturvan, erityisesti perustoimeentulojärjestelmän kehittämistä tukevien tietojen hankintaan ja tutkimuksiin. Ensi vaiheessa, käyttäen pohjana viimeisintä terveydenhuollon väestötutkimusta oli kerätty eri lähteistä tietoa sosiaalisten riskien kuten köyhyyden, sairauden ja työttömyyden kasautumisesta. Perustoimeentulojärjestelmää arvioiva väestötutkimus oli suunnitteilla. (Kelan sosiaaliturvan tutkimuslaitoksen ... 1989.) Sosiaaliturvan tutkimuslaitoksen toimintasuunnitelmassa alkuvuodeksi 1992 mainittiin, että valmisteilla olevassa sosiaaliturvan väestötutkimushankkeessa on tarkoitus arvioida Kelan hoitamien tuloturvan järjestelmien kykyä saavuttaa niille asetetut tavoitteet erityisesti kansanvakuutuksen, väestön perustoimeentulon ja sosiaaliturvan tarpeen näkökulmasta arvioimalla toimeentulon, sosiaalisten ongelmien ja hyvinvoinnin puutteiden yleisyyttä ja jakautumista yhteiskunnassa.

Kelan tutkimuksen kehittämisohjelmassa 1990-luvun alussa kaavailtiin käynnistettäväksi perustoimeentulon tutkimusohjelman (PERA) suunnittelu. Ohjelman tarkoituksena oli luoda monipuolinen tietopohja Kelan hoitamien etuuksien arvioimiseksi ja kehittämiseksi. Tämä edellytti myös kansalaisten tarpeiden, toimeentulon, sosiaaliturvan ja hyvinvoinnin tutkimusta. Paria vuotta (Kalimo 1994) myöhemmin tutkimusyksikössä hahmoteltiin uutta toimeentuloturvan väestötutkimusta, jonka kohdealueina olisivat olleet: toimeentuloturvan riskien ja tarpeiden selvittäminen, toimeentuloturvaetuuksien saannin selvittäminen, muun ulkopuolisen tuen saanti toimeentulo-ongelmissa, toimeentulon ja hyvinvoinnin tason ja vajeiden selvittäminen, sosiaaliturvan eri riskien kasautumisen selvittäminen sekä sosiaaliturvaan kohdistuvien asenteiden selvittäminen ja sosiaaliturvan tuloksellisuuden arviointi. Sekä perusturvan tutkimusohjelma että sosiaaliturvan väestötutkimus ovat vaihtelevasti esiintyneet erilaisissa tutkimuspoliittisissa linjauksissa (esim. Tutkimuksen suunnat 1999–2002; Tutkimusohjelma 2005–2009). Niillä on periaatteessa tavoiteltu samaa, monipuolista tietopohjaa ja kehikkoa sosiaaliturvan/perusturvan muutosten arvioimiseksi ja etuuksien kehittämiseksi.

Vuoden 2009 lokakuussa siirryttiin askel konkreettisempaan suuntaan näissä suunnitelmissa kun tutkimusosaston työpajassa esiteltiin ns. SORVA-kyselyn suunnitelma. Tulevaisuus näyttää toteutuuko tämä yli 20 vuotta suunnitteilla ollut hanke. Kun sosiaaliturvaa ollaan uudistamassa, ajankohta hankkeelle on ainakin otollinen

Lähteet

Aromaa Arpo, Tutkimusta väestön terveyden ja toimintakyvyn edistämiseksi. Sosiaalivakuutus 1984; 22 (6-7): 170-175.

Aromaa Arpo, Heliövaara Markku, Knekt Paul, Reunanen Antti, Rinne Sirkka, Autoklinikka. Helsinki: Kansanterveyslaitos – Kansaneläkelaitos, 2006.

Haapa-aho Jussi, Gustafsson Frejvid & Tenni Olavi, Kansaneläkelaitoksen tilastotoimi ja vakuutustekninen tutkimustoiminta. Julkaisussa: Kalimo Esko & Kallio Veikko (toim.) Ihminen, tutkimus ja sosiaalivakuutus. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 1989: 33-41.

Haatanen Pekka, Elämän varjopuolelle joutuneiden parissa. Sosiaaliministeriö 1917-1937. Julkaisussa: Haatanen Pekka & Suonoja Kyösti: Suuriruhtinaskunnasta hyvinvointivaltioon. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 1992: 17-319.

Heinonen Liisa, Työttömyysturvaa koskeva oikeudellinen tutkimus. Sosiaalivakuutus 1989; 27 (4): 151-152.

Häggman Kai, Suurten muutosten Suomessa. Kansaneläkelaitos 1937-1997. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 1997.

Kaitaranta Heikki, Pelkkää perusosaa saavien vanhusten ja työkyvyttömiä tulot. Sosiaalivakuutus 1971; 9 (3): 18-31.

Kalimo Esko, Kansaneläkelaitoksen sosiaaliturvan tutkimuslaitos: 20 vuotta sosiaalivakuutuksen tutkimusta. Sosiaalivakuutus 1984a; 22 (6-7): 154-159.

Kalimo Esko, Kelan sosiaaliturvan tutkimuslaitos: tutkimusten tavoitteet ja tutkimuspolitiikka. Sosiaalivakuutus 1984b; 22 (1): 4-9.

Kalimo Esko, Kelan tutkimustoiminta – historia ja tämän hetken haasteet. Esitelmä Kelan tutkimustoiminnan 30-vuotispäivänä 1.6.1994.

Kalimo Esko, Uuden toimeentuloturvan kartoittavan väestötutkimuksen tarve. Kelan tutkimus- ja kehitysyksikkö 8.6.1994.

Kalimo Esko & Kallio Veikko, Kansaneläkelaitoksen tutkimustoiminta: lähtökohdat ja toteuttaminen. Julkaisussa: Kalimo Esko & Kallio Veikko (toim.) Ihminen, tutkimus ja sosiaalivakuutus. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 1989: 13-31.

Kansaneläkelaitoksen hallituksen pöytäkirja 8.8.1963.

Kansaneläkelaitoksen hallituksen pöytäkirja 26.11.1964, Lausunto sosiaalitutkimuskomitean mietinnöstä.

Kansaneläkelaitoksen toimintakertomus vuodelta 1991.

Kansaneläkelaitoksen toimintakertomus vuodelta 1993.

Kansaneläkelaitoksen toimintakertomus vuodelta 1994.

Kansaneläkelaitoksen valtuutettujen toimintakertomus vuodelta 1963.

Kansaneläkelaitoksen valtuutettujen toimintakertomus vuodelta 1964.

Kansaneläkelaitoksen valtuutettujen toimintakertomus vuodelta 1966.

Kansaneläkelaitoksen valtuutettujen toimintakertomus vuodelta 1967.

Kansaneläkelaitoksen valtuutettujen toimintakertomus vuodelta 1995.

Kansantaloudellinen Aikakauskirja 1964; 60 (3–4): 158–287. Eripainos: Keskustelua valtion harjoittaman sosiaalipoliittisen ja kansantaloudellisen tutkimuksen organisaatiosta.

Karisto Antti, Hyvinvointivaltio ja uusi palvelukulttuuri. Julkaisussa: Riihinen Olavi (toim.) Suomi 2017. Jyväskylä: Gummerus, 1990: 355–380.

Karisto Antti & Takala Pentti & Hellsten Katri & Helminen Ilmari & Massa Ilmo, Esipuhe. Julkaisussa Karisto Antti & Takala Pentti & Hellsten Katri & Helminen Ilmari & Massa Ilmo (toim.) Sosiaaliset riskit, tutkimus ja päätöksenteko. Helsinki: Helsingin yliopisto, Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 1989: 7–10.

Kelan sosiaaliturvan tutkimuslaitoksen vireillä olevat tutkimushankkeet. Sosiaalivakuutus 1989 27 (4): 180–1981.

Kelan tutkimuksen kehittämissuunnitelma. 22.12.1992.

Kelan tutkimus- ja kehitysyksikön toiminnan kehittäminen tuloksikkona. Työryhmämuistio. 31.5.1993.

Kelan tutkimus- ja kehitysyksikön tutkimuspoliittinen suunnitelma vuosiksi 1995–1998. Helsinki: Kansaneläkelaitos, Tutkimus- ja kehitysyksikkö, 1995.

Kelan yhteiskuntatieteellinen tutkimus. Itsearviointiraportti 1.9.2005.

Klaukka Timo, Terveystutkimus Kelassa. 26.8.2005.

Komiteamietintö 1964: A 3. Sosiaalitutkimuskomitean mietintö. Helsinki 1964.

Kuusi Pekka, Hallitun yhteiskuntapolitiikan mahdollisuuksista. Suomalainen Suomi 1956; (5): 329–332.

Kuusi Pekka, 60-luvun sosiaalipoliittika. Porvoo: WSOY, 1963.

10 vuotta kuntoutustutkimusta. Kansaneläkelaitoksen kuntoutustutkimuskeskus vuosina 1972–82. Turku: Kansaneläkelaitoksen kuntoutustutkimuskeskus, 1982.

Mikkola Kimmo, Sairausvakuutus- ja piiritoimistojen asiakaspalvelua koskevia tutkimustuloksia. Sosiaalivakuutus 1970; 8 (8): 3–7.

Muistio sosiaali- ja terveysministeriön ja Kansaneläkelaitoksen tutkimusyhteistyön kehittämisestä 17.12.1993.

Niemelä Heikki, Suomen kokonaiseläkejärjestelmän muotoutuminen. Helsinki: Kansaneläkelaitoksen julkaisuja, 1988.

Nyman Kauko & Kalimo Esko & Sievers Kai, Kansaneläkelaitoksen terveydenhuoltotutkimusten sosiaalipoliittisista tavoitteista ja merkityksistä. Julkaisussa: Karisto Antti & Takala Pentti & Hellsten Katri & Helminen Ilmari & Massa Ilmo (toim.) Sosiaaliset riskit, tutkimus ja päätöksenteko. Helsinki: Helsingin yliopisto, Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus 1989: 35–49.

Purola Tapani, Sosiaaliturvan tutkimus kansaneläkelaitoksessa. Sosiaalivakuutusseminaari syyskuun 8.–12. pñä 1967 M/S Finnhansalla. Helsinki Kansaneläkelaitos, 1968.

- Purola Tapani, Tutkimustoiminnan kohdentaminen, organisointi ja johtaminen Kansaneläkelaitoksessa. Helsinki: Kansaneläkelaitos, Sihteeristön selvityksiä 1988/1.
- Purola Tapani & Nyman Kauko, Apteekkien lääkemyynti yksityisille kansalaisille. Sosiaalivakuutus 1970; 8 (8): 8–17.
- Purola Tapani & Nyman Kauko, Kansaneläkelaitoksen terveystoiminnan tutkimustoiminta. Sosiaalivakuutus 1971; 9 (3): 3–17.
- Raitasalo Raimo, Kuntoutustarpeen arvioinnista. Sosiaalivakuutus 1970; 8 (2): 12–19.
- Rantanen Jorma, Julkunen Raija, Vartia Pentti, Kansaneläkelaitoksen tutkimustoiminnan arviointi. Kelan tutkimuksen arviointiryhmän raportti 5.6.2006.
- Riihinen Olavi, Pekka Kuusesta Terho Pulkkiseen 1957–1969. Julkaisussa: Jaakkola Risto, Kainulainen Sakari & Rahkonen Keijo (toim.) Työväensuojelusta sosiaalipolitiikkaan. Sosiaalipoliittinen yhdistys 1908–2008. Helsinki: Edita, 2009.
- Salmela Alpo, Kansaneläkelaitos 1937–1967. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 1967.
- Seppänen Paavo, Sosiaalisen tutkimustoimiston muuttaminen sosiaalitutkimuslaitokseksi. Sosiaalivakuutus 1964; 2 (1): 4–9.
- Seppänen Paavo, Tämän päivän sosiaalipolitiikkaa. Sosiaalivakuutus 1963; 1 (1): 2–4.
- Sosiaaliturvan tutkimus, Sosiaalivakuutus 1967; 5 (9–10): 41–42.
- Sosiaaliturvan tutkimuslaitoksen tutkimuspolitiikkaa suunnitteleva työryhmä, muistio. Sosiaaliturvan tutkimuslaitos. Muistio 15.10.1983.
- Sosiaaliturvan tutkimuslaitoksen toimintasuunnitelma alkuvuodeksi 1992. 20.12.1991.
- Sosiaalivakuutus 1970; 8 (9): 1–2, Pääkirjoitus.
- Sukselainen V. J., Eläkejärjestelmän kehittäminen. Sosiaalivakuutus 1964; 2 (1): 1–2.
- Sukselainen V. J., Kuinka Kelan sosiaaliturvan tutkimuslaitos tuli tarpeelliseksi perustaa? Sosiaalivakuutus 1984; 22 (4): 146–148.
- Suonoja Kyösti, Kansalaisten parhaaksi – Yhteistuntoa ja politiikkaa. Sosiaali- ja terveysministeriö 1939–1992. Julkaisussa: Haatanen Pekka & Suonoja Kyösti, Suuriruhtinaskunnasta hyvinvointivaltioon. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 1992: 323–739.
- Tuomikoski Hannu, Kansaneläkelaitoksen toiminta tutkimuksen kohteena. Julkaisussa: Kalimo Esko & Kallio Veikko (toim.) Ihminen, tutkimus ja sosiaalivakuutus. Helsinki: Kansaneläkelaitos 1989: 46–68.
- Tuomikoski Hannu, Sosiaaliturva ja asiakaspalvelu. Helsinki: Kansaneläkelaitoksen julkaisuja, 1987.
- Tutkimuksen suunnat 1999–2002. Helsinki: Kelan tutkimus- ja kehitysyksikkö, 1999.
- Tutkimustyötoimikunnan I osamietintö. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 1964.
- Tutkimustyötoimikunnan II osamietintö. Sosiaalipoliittisen tutkimuksen kehittämisestä Kansaneläkelaitoksessa. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 1964.